

8. ”TIETORIKAS YKSILÖ, VOIMAKAS JOUKKO...”

Lapuanliikkeen ja äärioikeistolaisuuden rynnistyksestä muodostui Työväen Sivistysliitolle useiden vuosien ajaksi uhkaava tekijä, kuten koko suomalaiselle työväenliikkeelle. Taustaa on edellä kuvattu. Tilanne teki liiton johdon ja toimiston varovaiseksi, ehkä varovaisemmaksi erityisesti politiikkaa sivuavissa kysymyksissä kuin ehkä olisi ollut välttämätöntäkään. Mutta eihän vara venettä kaada.

Voi hyvin myös ajatella, ettei ajankohdan kireissä ja epävarmoissa tunnelmissa aina voinut kaikilla kiinnostuneillakaan olla tarmoa tai uskallusta pitkäjänteiseen opintokerho-opiskeluun. Tai ainakin se vaati toden teolla rohkeutta sekä henkistä tahtoa ja voimaa. Selviytyminen ehjin nahoin kyläteillä kokouksiin ja työväentalon huveihin sekä niistä kotiin oli monesti päällimmäisenä ajatuksena.

Iisalmen työväentalolta on jäänyt talteen eräs muistelma lapualaisvuosilta ja kansanedustaja Yrjö Räisäsen eli Sasu Punasen puhetilaisuudesta. Ennakkoon oli saatu vihiä, että lapualaisia värikässanaisesti kovistellut Sasu aiottiin väkivalloin muiluttaa tilaisuudesta. Niinpä järjestäjät ottivat hänet vähin äänin henkilöauton kyytiin jo kaupunkia edeltäneeltä rautatiepysäkiltä. Lisäksi työväentalon salissa seisoivat järjestysmiehet varustettiin urheiluseuran voimistelussa käytetyillä pitkillä metallisauvoilla. Ei tullut häiriöitä.¹

Toinen opiskelun aloittamista haitannut tekijä oli luonnollisesti taloudellisen niukkuuden aika. Ja oli toki luonnollista, ettei omatoiminen opiskelu ihan kaikkia edes kiinnostanut, jo pakollisessa kansakoulussa ja rippikoulussakin oli muutamilla aivan tarpeeksi kestämistä.

Ilmeisesti paikallisille kerhojen ohjaajille ja ehkä liiton toimistoon saakka kantautui 1930-luvun alussa sellaisiakin ajatuksia, joiden mukaan opintokerhotyö ei vastannut tarkoitustaan. Tavallinen työläinen ei oppisi kuitenkaan yhtään mitään, eikä opintoihin ollut edes mahdollisuksiakaan raskaiden talousvaikeuksien aikana. Edellä jo mainittu ahkera kerholainen, ruoveteläinen pienviljelijä Paavo Niemi kirjoitti nimimerkillä aiheesta *Työläisopiskelijaan* syyskuussa 1932; ehkä ei aivan sattumalta.

Niemi oli toista mieltä kuin epäilijät: epäonnistumisen pelko ei saanut estää opintielle astumista. Liian tarkkoja ja liian vaativia suunnitelmia ei kuitenkaan kannattanut tehdä, ettei tulisi pettymyksiä. Oli muistettava elämänohje, jonka mukaan ”vesasta puu varttuu”. Hän painotti myös opintokerho-opiskelun todellista merkitystä: ”Kaikki opin kannalta otettu vastaa tarkoituksensa, eri asia sitten on, kuinka nopeasti siitä saadaan tuloksia.” Niemi muistutti myös, että kerho-opiskelu sai tukea valtiolta ja myös kunnalta, vaikkakin pientä. Aivan yksinään opiskellut joutui kaiken kustantamaan itse ja olemaankin yksin.²

¹ Eerola 1996 s 60.

² P-o N-i [Paavo Niemi]: Suhteemme opintokerhotyöhön. *Työläisopiskelija* 6/1932, myös lainaukset.

Uhkakuvat ja ”paikalliset tempaukset”

Liitolla ei sinänsä ollut 1920–30-luvun taitteessa ihan samalla tavalla pelättävää tai suoranaisen lakkautuksen uhkaa kuin esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeellä oli ollut, sillä TSL:n korkeimmassa johdossa ei ollut kommunisteja tai vasemmistososialisteja. Toimintaa johtaneiden tarkkuus ja varovaisuus oli siinä auttanut. Liittoon kohdistuvat uhat koettiin kuitenkin hyvin todellisiksi. Siitä nähtiin ja kuultiin esimerkkejä lehdistöä ja eduskuntaa myöten.

Paikallisella tasolla, hiljaisilla, usein heikosti valaistuilla kyläteillä ja iltamapaikoilla koettiin pitkään terrorinkaltaista, uhkaavaa ilmapiiriä, kuten edellä on kuvattu. Vaikka Mäntsälän kapina kuivui viikossa kokoon ja sittemmin äärioikeistolaisen Isänmaallisen kansanliikkeen kansanliike-olemuskin hälväni olemattomaksi, yhteiskunnassa oli edelleen työväenliikkeeseen ja kaikkeen vasemmistolaisuuteen liittyntä epäluuloa ja painostustakin. Tämä oli ainakin yhtenä taustana myös TSL:n parissa jatkuvasti 1930-luvulla noudatetulle varovaisuudelle ja toimintaperiaatteiden huolelliselle noudattamiselle.

Tunnelmat saattoivat usein kärjistyä valkoisten juhliessa toukokuussa Helsingin valtauksen muistopäivää. Esimerkiksi vuonna 1933 yli kymmenmiehinen joukko, osa suojeluskunta-asuisena, kiinnitti Joensuussa sos. dem. piiritoimiston ikkunan viereen lipunjalustan järein nauloin. Lippu tankoineen istutettiin siihen. Poliisipäällikkö seurasi siviiliasuisena tapahtumaa läheltä, mutta siihen puuttumatta. Illalla miehet hakivat lipun pois, mutta jalusta jäi seinään muistuttamaan pakkotoimesta.³ Samoihin aikoihin toukokuussa 1933 tapahtui samaa esimerkiksi myös Lieksan suunnalla, kun miesryhmä, osa paikallisesti tunnettuja IKL-aktivisteja, pystytti aamusella Pankakosken työväentalolle omavaltaisesti lipputangon ja veti Suomen lipun salkoon.⁴

Kesän 1933 eduskuntavaalit merkitsivät kyllä jo selvää osoitusta yhteiskunnallisesta taitekohdasta. Vaalikampanjan aikana oli vähemmän uhkaavaa painostusta ja tilaisuuksien häirintää kuin edellisissä vaaleissa kolme vuotta aiemmin. Lisäksi sosialidemokraatit kasvattivat kansanedustajiensa määrää, ja tulos oli 78 paikkaa. Vaalitulos ei heijastunut maan hallitukseen, ei sosialidemokraattien suuri vaalivoittokaan, vaan T. M. Kivimäki jatkoi hievahtamatta vähemmistöhallituksensa pääministerinä.

Vaikka vaaleissa nähtiin orastavaa muutosta, kaikki ei kuitenkaan hetkessä muuttunut, varsinkin kun äärioikeiston sinimustasta jalansijasta eduskunnassa muodostui 14 paikalla yllättävänkin vahva. Olavi Hurri on kuvannut Pohjanmaan sosialidemokraattien historiakirjassaan osuvasti Mäntsälän kapinan jälkeistä aikaa maakunnan ja lapualaisten toiminnan näkökulmasta. Kumousyritys oli karahtanut ikävästi kiville: ”Pettymistä epäonnistumisesta pyrittiin korvaamaan paikallisilla

³ Järvelin s 219.

⁴ Unto Palokas: Voimakas kansanliike. Lieksan sosiaalidemokraatit 100 vuotta. Pieksämäki 2002, s 63.

tempauksilla.” Ja niitä riitti.

Alajärven Menkijärven sosialidemokraattinen työväenyhdistys menetti talonsa epäselvässä pakkohuutokaupassa. Ja lopulta varojaan ja omaisuuttaan perännyt työväenyhdistys lakkautettiin itsekin oikeudessa helmikuussa 1934. Himangalla työväenyhdistys ja sen työväentalo jäivät rauhaan, mutta ”järjestyksen kouriin” joutui työläisurheiluseura Isku. Sen toiminta keskeytettiin viranomaisten toimesta ja seuran omistama urheilukenttä myytiin helmikuussa 1934 pakkohuutokaupassa suojeluskunnalle.

Ilmajoella lapuanliikkeen kannattajat ehtivät toimintaan mukaan vasta hiljalleen. Liikkeen innostamat keskikoululaispojat kävivät pakkoliputtamassa itsenäisyyspäivänä 1934 työväentalon. ”Mukana ja tukena oli myös intomielisiä suojeluskuntalaisia, olipa poliisikin osunut joukkoon.” Kun poliisille huomautettiin, ”ettei omavaltaiselle liputtamiselle taida löytyä laista pykälää”, oli poliisimies *Pohjanmaan Kansan* mukaan todennut, että ”kyllä se on oikeata ja isänmaallista hommaa”. Kun talossa ei ollut lainkaan lipputankoa, Suomen lippu roikkui seinään kiinni naulatun kepin päässä. Joskus kävi toisinkin: kun sosialidemokraatit järjestivät Seinäjoella heinäkuussa 1935 maakuntajuhlansa, he vetivät Törnävän kentällä siniristilipun liehumaan salkoon juhlan kunniaksi. Tauon aikana kävivät ulkopuoliset häiritsijät kaatamassa koko lipputangon.

Jalasjärvellä oli pitkään nahistelua ja suorastaan käsikähmääkin työläisnuoriso-osaston tilaisuuksien yhteydessä, joita lapualaisnuoret pyrkivät usein häiritsemään. Lievää voimakkaampaa uhoa oli ilmassa, kun äärioikeistolaiset lauloivat kuorossa ulkopuolella omia kytösavu-laulujaan ja työläisnuoret sisällä työväenlauluja, kaikki täysin palkein. Pahimmillaan työväentalo suorastaan piirrettiin vuonna 1934, ja piirittäjät ampuivat uhkaavia laukauksia ilmaan.

Vielä vuoden 1936 eduskuntavaalien alla tunnelmat olivat Jalasjärvellä jännittyneet. Kun sosialidemokraattien ehdokas, luopajärveläinen Eino H. Ikkala kiersi vaalitulaisuuksissa, mukana ja turvana oli nuoriso-osaston nuorukaisten muodostama polkupyöräpartio. Ehkä juuri partion takia mitään vakavampaa ei tapahtunut, ”vain” vaalitulaisuuksien avointa häirintää ja huutelua.

Joulukuussa 1936 paloi tuhotyön seurauksena poroksi Kauhavan Metsäkylän työväentalo. Itsestään tuli ei ollut syttynyt, sillä petrolia ja bensiiniä oli näkyvästi valunut myös kukkapenkkiin. Tammikuussa oli ollut jo epäonnistunut polttoyritys. Uusi talo saatiin suurin ponnistuksin valmiiksi loppusyksyllä 1938, huolimatta siitä, että Kauhavan vakuutusyhtiö kieltäytyi maksamasta korvauksia. Korvausrahat saatiin siltä korkoineen vasta vuonna 1942, kun Korkein oikeus ratkaisi asian työväenyhdistyksen eduksi. Olavi Hurrin teoksessa on enemmänkin esimerkkejä, ja ne ovat siis vain Pohjanmaalta.⁵

Edellä kuvattu henkinen ja joskus aivan kouraantuntuva painostus selitti TSL:n opintotoiminnan

⁵ Hurri 1991 s 188–191, myös lainaukset.

suhteellisuutta vaatimattomuutta Pohjanmaalla. Vuonna 1926 oli järjestetty Seinäjoella opintojohtajakurssi, jolle osallistui 40 henkilöä. Pian sai alkunsa myös Seinäjoen työväen sivistystyötoimikunta, joka oli alueella TSL:n ensimmäinen sillanpääasema. Sitten sai alkunsa toimikunta Virroille ja vuonna 1935 vielä Ähtäriin.⁶

Satakunnan Eurassa Honkilahden työväenyhdistyksen opintokerhon vaiheet kuvastivat esimerkkinä omalla tavallaan ympäröivän yhteiskunnan tunnelmia. Kerho sai alkunsa marraskuussa 1930. Kerho kokoontui jäsenten kotona; pisimmillään jollekin kerholaiselle matkaa kertyi yhteen suuntaan yli 10 km. Mukaan liittyi heti 15 henkilöä, ja ensimmäiseksi opiskeluaiheeksi otettiin amerikkalaisen kirjailijan Jack Londonin teos *Rautakorko*. Siitä näkyy muodostuneen kaikille oikea peruskoulu: kukin laati sovitusta jaksosta aluksi oikein kirjallisen alustuksen, ja vasta vähitellen alettiin uskaltaa puhua vapaamuotoisesti omin sanoin. Keskustelu äityi kerhoiltoina välillä ”niin kipakaksi, että kerhon ohjaaja ryhtyi sitä tyynnyttelemään”. Seuraavaksi tartuttiin järjestötehtäviin ja hyödynnettiin TSL:n kurssikirjeitä. Iltaa istuttiin välillä aamukahteen saakka, mutta samalla myös opittiin keskeiset järjestötehtävät ja seuraavaksi kunnallispolitiikan aiheetkin.

Kaksi seikkaa vaimensi sitten toiminnan: ei ollut yhteistä kokoontumistilaa ja lisäksi vallitsi ”n.s. lapualaisaikakauden ilmapiiri”. Kipinä jäi kuitenkin kolmesta hyvästä vuodesta. Kun ajat paranivat ja oma työväentalo valmistui vuonna 1938, herätettiin kerho uudelleen toimintaan, nyt itse asiassa kahtena kerhona. Toinen keskittyi järjestöasioihin ja näyttämötaitoon sekä toinen kunnallistietoon. Osallistujamäärä tuplaantui aiemmasta ja ohjelmaan lisättiin vielä suullinen esitystaito. Vasta syksyllä 1939 toiminta vaimeni uudelleen, silloin hyvin ymmärrettävistä syistä.⁷

Hämäläisessä Ryttylän kylässä perustettiin työväenyhdistys vuonna 1928. Varsin pian syntyi opintokerho ja myöhemmin naisjaoston pariin vilkas ompelukerhokin. Opintotoiminnasta on talteen jäänyt vuosilta 1932–33 hieman alakuloinen maininta: ”Nykyisenä aikana on kerhomme toimintu erikoisen vaikeissa olosuhteissa.” Ja siihen oli syynsä: ”Poliittinen taantumus ja ennenkaikkea talouspula, lyö leimansa puhtaasti opintotoiminnalliseenkin toimintaan, suuresti pienennettyjen valtionapujen muodossa.”⁸

Oli myös toisenlaisia toiminnan esteitä. Lohjan sivistystoimikunnan historiategokseen on tallentunut esimerkki luonnonvoimien haitallisesta vaikutuksesta.

Toimikunnan keskeinen hahmo Nestori Veikkola oli suunnitellut Lohjan työväenteatterin johtajan Emil Luukkosen kanssa joulukuussa 1931 kerhotoiminnan ohjausmatkaa Lohjansaareen, työväentalolle. Liikkeelle oli autolla lähdettykin: ”Emme kuitenkaan päässeet edes puoleen matkaan, kun olimme pakotetut vahvan lumiesteen vuoksi kääntymään takaisin.” Niinpä Veikkola

⁶ Hurri 1991 s 363.

⁷ W. K-Ia: Honkilahden Työväenyhdistyksen opintokerho. Työläisopiskelija 9/1940, myös lainaukset.

⁸ Soile Varis: Ryttylän työväenyhdistys 70 vuotta 1928–1998. Riihimäki 1998, s 6–7, 12, 18, 43–44, lainaus s 18.

joutui sitten kirjoittamaan kirjeen kerholaisille, jotka olivat turhaan odottaneet. Käteen tai taskuun sopivista matkapuhelimista ei vielä nähty untakaan, eikä kaikilla työväentaloilla ollut edes tavallista puhelinta langan päässä. Veikkola kyseli kirjeessään sopisiko tulla uudelleen tammikuussa 1932, ja silloin he tulisivat ”vanhalla taatulla kulkuneuvolla, hevosella”.⁹

Varovaisuutta

TSL antoi toimitsijoilleen selväsanaiset ohjeet pysytellä käytännön toiminnassa vain opinnollisissa aiheissa. Kuvaava esimerkki liittyi vuonna 1935 Oiva Valavaaraan, tunnolliseen ja monipuoliseen liiton järjestäjään.

Joidenkin sanomalehtitietojen mukaan Valavaara olisi neuvontamatkallaan Pohjois-Karjalan Ilomantsissa puhunut halveksuvasti uskonnosta ja pitänyt vallinnutta yhteiskuntajärjestystä suorastaan mätänä. Liiton toimikunta otti väitteet tarkkaan erityiskäsittelyyn. Opintokerholaisilta kyseltiin tilaisuudesta ja käytetyistä puheenvuoroista. Pian ilmeni, että lehti uutinen oli aivan perätön, pahantahtoisesti tuulesta temmattu.

Varmuuden vuoksi ja samalla toimintaperiaatteitaan jälleen kerran painottaen kertoi liitto kuitenkin julkisuuteen ja myös omille työntekijöilleen, että ”liiton toimitsijain ja luennoitsijain on liiton ja sen alaisten sivistystoimikuntien ja opintokerhojen järjestämissä tilaisuuksissa esiintyessään vältettävä uskontoa halveksivaa tai muutakaan toisin ajattelevia loukkaavaa tai puolueagitaatioksi muodostuvaa esiintymistä ja rajoitettava käsittelemiensä kysymysten tasapuoliseen ja tieteenomaiseen valaisemiseen”.¹⁰

Varovaisuutta tarvittiin pitkään työväentalojen huvi-iltamissakin. Pankakosken työväentalolla Lieksassa järjestettiin vuonna 1935 paperityöläisten iltamat. Tilaisuudessa esiintyi ryhmä sos.dem. nuoriso-osaston jäseniä. Heillä oli kaulassaan punaiset solmiot, mihin virkavalta kiinnitti huomionsa. Ns. puserolain perusteella poliisi sitten pidätti heidät, ja lopulta jokaiselle rapsahti 200 mk sakko (laskennallisesti noin 75 euroa). Unto Palokas on kirjoittanut: ”Vaikuttaa siltä, että oikeistokiihkoilijoihin oli jäänyt pysyvästi vaikea trauma, mistä johtuen he menettivät aina malttinsa luullessaankin näkevänsä punaista.”¹¹

Korostunutta varovaisuutta poliittisissa kysymyksissä näkyi Sivistysliitossa vielä paljon myöhemminkin. TSL:n toimikunta päätti, ettei liitto lähetäkään edustajaa seuraamaan SDP:n puoluekokousta toukokuussa 1939, vaikka kutsu oli tullut. Edustaja oli ollut seuraajana mukana puoluekokouksissa 1930, 1933 ja 1936. Sihteeri Railon perusteluna oli nyt, että liiton toiminnan vastustajat olivat aiemmin käyttäneet tällaisen edustajan asemaa ja edustuksen merkitystä lyömäaseena monissa kunnissa, kun avustuksista päätettiin.

⁹ Lohjalaisen työväenkulttuurin s 43, myös lainaus.

¹⁰ Tmk pk 6.5.1936, myös lainaus; ks. myös Järvinen s 82.

¹¹ Palokas s 63.

Toimikunta ei ollut päätöksessään aivan yksimielinen, sillä toimikunnan jäsen, puoluesihteri Aleksi Aaltonen ei kannattanut ratkaisua. Menettelyä hämmästeltiin vielä puoluekokouksen jälkeen pidetyssä edustajiston kokouksessa toukokuun lopulla. Ihmetteleviä puheenvuoroja käyttivät Sulo Manninen, Yrjö A. Saarinen, Kalle Lehmus ja Aku Sumu, kun Sivistysliiton edustajaa ei ollut puoluekokouksessa näkynyt. Päätöstä selittivät ja perustelivat Pekka Railon ohella puheenjohtaja Voionmaa sekä myös E.K. Louhikko; pöytäkirjaan ei kuitenkaan jäänyt heiltä talteen lauseen puolikastakaan. Edustajiston kokouksessa ei lopulta tehty päätöstä suuntaan tai toiseen, vaan Voionmaan ehdotuksesta katsottiin hyvää perinteikästä muotoilua hyödyntäen ”käyty keskustelu vastaukseksi kysymykseen”.¹²

Railon esittämä perustelu vaikuttaa jälkikäteen arvioiden aivan liialliselta varovaisuudelta, kun ajatellaan suomalaisen yhteiskunnan tilannetta vuonna 1937 aloittaneen punamultahallituksen aikana. Kunnallisten avustustenkin myöntämisperusteet oli korkeata oikeusistuinta myöten vahvistettu. Pöytäkirjat eivät myöskään paljasta olisiko tapahtuman taustalla ollut sittenkin jotakin aivan muuta.

Varovaisuuteen ja samalla tietoisien ärsyttämisen välttämiseen opastivat paitsi äärioikeiston uhkaava paine myös vasemmistososialistien ja kommunistien kovat kokemukset tuon paineen alla. Vaikka pakkokyyditysten korkein tyrskyaalto oli jo taittunut, riitti 1930-luvun kuluessa paikoin vielä pitkään voimakasta, fyysistä ahdistelua edelleen harvoja vasemmistososialisteiksi tai kommunisteiksi tiedettyjä taikka arvioituja kohtaan. Lisäksi itärajan yli työntäminen merkitsi useimmille itse asiassa kaksinkertaista pakkorangaistusta. Jonkin verran siitä tiedettiin jo 1930-luvun Suomessa, aivan samoin kuin jotain alettiin lehti uutisista tietää natsien johdolla Saksaan rakennetuista, juutalaisille ja myös monille muille vainotuille tarkoitetuista keskitysleireistäkin.¹³

Hyvin monien Neuvostoliittoon joko vapaaehtoisesti, houkutusten perässä työnhakuun lähteneiden¹⁴ tai pakolla vietyjen kohtalo oli sittemmin äärimmäisen kolkko 1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ns. Stalinin puhdistuksissa.¹⁵ Suuri joukko suomalaistyöläisiä ja myös

¹² Edustajiston pk 30.5.1939; ks. myös Järvinen s 82–83.

¹³ Markku Jokisipilä, Janne Könönen: Kolmannen valtakunnan vieraat. Suomi Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944. Helsinki: Otava 2013, esim. s 23–24, 51. – Suomen Sosialidemokratissa Väinö Tanner arvioi jo 16.3.1933 näkemäänsä uutta Saksaa hyvin kielteisesti. Siellä vallitsi ”oikeudeton tilanne, ihmiset olivat peloissaan ja natsien vastustajia ammuttiin kommunisteina tai vietiin keskitysleireille” (Jokisipilä, Könönen lainaus s 53).

¹⁴ Seppo Hentilä on luonnehtinut (2018a s 140), että kommunisteilta tai sellaisiksi epäillyiltä vietiin käytännössä Suomessa perustuslailliset oikeudet. Niinpä monet heistä ”kuvittelivat isänmaakseen itärajan takaisen Neuvosto-Venäjän ja pyrkivät sinne”.

¹⁵ Parkkari kirjoittaa tarkoituksella kiertoilmaisulla (1970 s 294–295) ”stalinismin kriisistä” ja ”Stalinin kriisistä”. – Vuonna 2019 Kansallisarkistoa pyydettiin selvittämään suomalaisten kohtaloita Stalinin vainoissa ja laajemminkin otsikolla ”Suomalaiset Venäjällä 1917–1964”. Tutkimushankkeeseen ryhdyttiin, vaikka työ arvioitiin vaikeasti toteutettavaksi. Eteen tuli lisäksi aivan ylimääräisiä esteitä kevättalvesta 2022 alkaen. Ks. esim. Jarmo Huhtanen: Moskovasta löytyi valtavasti tietoa ”likvidoiduista punasuomalaisista”. Helsingin Sanomat 16.11.2019; Anu Nousiainen: Suomalaisten gulag. Helsingin Sanomat kuukausiliite

aiempia punaisen Suomen johtohenkilöitä katosi jäljettömiin vankileireillä tai teloituksissa, ehkä kaikkiaan jopa 20 000.¹⁶ Olisiko jotain vastuuta murhenäytelmästä myös niillä, jotka pakottivat tai suorastaan työnsivät suomalaisia itärajan ylitse? Eivätkä suomalaissyntyiset olleet suinkaan ainoita valtavaksi muodostuneen valtioterrorin uhreja laajassa neuvostomaassa. Huomattava joukko korkeita upseerejakin koki loppunsa teloittajien edessä.¹⁷

Ulla Aatsinki on kertonut tutkimuksessa seuraamiensa vasemmistolaisten järjestönuorten kohtaloista niin Suomessa, opinto- ja agitaatioiminnassa, välillä poliittisista syistä vangittuna, kuin sitten myös myöhemmistä elämänvaiheista 1930-luvun Neuvostoliitossa. Monet joutuivat huomattaviin vaikeuksiin. Myös lukuisat uskolliset kommunistipuolueen rivijäsenet joutuivat siellä tuomituiksi näytösoikeudenkäynneissä.¹⁸

Seppo Hentilän mukaan ”SKP:n isoviha” vei hengiltä lähes koko puolueen perustajajoukon. Hengissä säilyi varmimmin, kun istui Suomessa kalterien takana poliittisista syistä vangittuna.¹⁹ Heikki Mikko Viitala on kuvannut, että puolueen parissa pyrittiin varovaisesti selvittämään vainojen kohteiksi joutuneiden henkilöiden tilannetta ja auttamaan heitä. Näin hänen mukaansa teki vuonna 1939 Tuure Lehén ja kahta vuotta myöhemmin Toivo Antikainen. Tuloksista ei ole tietoa.²⁰

”Määrätietoiseen toimintaan...”

TSL:ssä varottiin poliittisuutta, mutta kolmekymmenluvun alkupuolen vaikeina vuosinakin näkyi liiton toiminnassa sen oma yhteiskunnallinen erityislaatu. Se oli aivan ymmärrettävää. Sivistysliitto toimi nimenomaisesti työväen sivistyksen hyväksi, kohdisti opinnollisen tarjontansa laajalti työväestölle, ja työväenliikkeen moninaisten järjestöjen parissa toimivat sen useimmat opintokerhotkin.

2/2023, s 38–47.

¹⁶ Kimmo Rentola: Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. Helsinki: WSOY 1994 (Rentola 1994), s 24–74, erit. s 72–73; Suomen työväenliikkeen historia s 219; Saarela 2002 s 66–71. – Esimerkiksi Voionmaan vuoden 1923 kiistakumppani Ivar Lassy (1889–1938), sittemmin pitkäaikainen Kominternin työntekijä, joutui 1932 epäsuosioon ja hänen suomeksi kirjoitettua kirjaansa ”Marxismmin perusteet” moitittiin mensevikkiläiseksi. Elämä päättyi teloittajan luotiin. Edvard Gylling (1881–1944) toimi tarmokkaasti Karjalassa, häntä syytettiin kansallismielisyydestä ja vangittiin. Teloituksen ajankohdasta on erilaisia arveluja vuosien 1938–44 välillä. Kullervo Manner (1880–1939) joutui ristiriitaan O. W. Kuusisen kanssa ja kuoli vankileirillä, ilmeisesti kaivostyön aiheuttaman radioaktiivisen säteilyn seurauksena (”Kallis toveri Stalin” s 289, 355–366, 507–509, Tuomisto 2006 s 136–137).

¹⁷ Ehkä kaikkiaan 30 miljoonaa ihmistä joutui vankileireille, joista osa oli samalla tuotantolaitoksia, ks. Ville Ropponen, Ville-Juhani Sutinen: Luiden tie. Gulagin jäljillä. Helsinki: Otava 2019, eri kohdin.

¹⁸ Aatsinki 2016 s 150–160; hänen mukaansa kovien kohtaloiden aiheuttamaa järkytystä saattoi heijastua jopa kovapintaisen Etsivän keskuspoliisin (EK) laatimissa raporteissa. Ks. myös ”Kallis toveri Stalin” esim. s 446–449.

¹⁹ Suomen poliittinen historia 1809–1999 s 168–169, lainaus s 168 (Hentilä).

²⁰ Viitala 1988 s 87.

Opintosihteeri Arvi Hautamäki kirjasi liiton toiminnan linjauksia selkein sanoin myös TSL:n 20-vuotisjuhlille 1939 ilmestyneessä *Työväen sivistystyö II* -teoksessa. Hautamäki painotti, että ”yleensä kansansivistystyö ja erikoisesti työväen sivistystyö ei saa olla ainoastaan tiedon jakamista, vaan kaikkien henkisten voimien kehittämistä määrätietoiseen toimintaan yhteiskunnassa”.²¹

Mitä Hautamäki oikein tarkoitti ”määrätietoisella toiminnalla”? Se ei varmasti ollut sellaista yksioikoisen puoluepoliittista sosialismin tai sosialistisen järjestelmän tavoittelua kuin millaiseksi IKL:n epäilyissä Sivistysliiton työ helposti saattoi leimautua. Yhtä seikkaa on tässäkin syytä uudelleen painottaa. TSL:n toiminnassa pidettiin alusta alkaen selkeä ero agitaation ja sivistystyön välillä. Tämä ero oli liiton sivistystoiminnan yhtenä liikkeellepanevana käyttövoimana.

Kirjoituksessaan Hautamäki viittasi siihen, että TSL edusti työväenliikkeen ”neljättä toimintahaaraa” valtiollisen työväenliikkeen, ammattiyhdistysliikkeen ja osuustoimintaliikkeen rinnalla.²² Sitä kautta liittokin oli epäilemättä osaltaan mukana yhteiskuntaa muuttamassa, sellaisella reformistisella tavalla mitä sosialidemokratia oli syksystä 1918 alkaen painottanut. TSL:n toiminta palveli tätä yleistä toiminnan suuntaa välillisesti, tietoja, koulutusta ja opastusta antamalla.

Hautamäki näki työväen omaehtoisen sivistystyön kasvavan suoranaiseksi sivistysliikkeeksi. Tällä tavoin liiton työ tulisi olemaan ”onneksi sekä työväenliikkeelle että koko maan kansansivistystyölle”. Sillä oli toisin sanoen – ja tämä muotoilu on tässä syytä huomata – ”myös tuotavana oma osansa kansamme kulttuurikehitykseen”.²³

Samoja näkemyksiä oli esillä *Työläisopiskelijassa* myös jo pahimpina lapuanliikkeen vuosina; ilmeistä oli, että omat ja vieraat lukivat niitä vain eri tavoin. Esimerkiksi vuonna 1931 kirjoitettiin liiton lehdessä, kuinka työväen sivistystyössä oli ”määrättyyn suuntaan vaikuttava tarkoituseräisyys, tuo tulevaisuuteen tähtäävä asennoituminen yhteiskuntauudistukselliseen suuntaan, sanoisimmeko – sosialistinen ihanne”. Kirjoituksessa kuitenkin samalla korostettiin niin havainnollisesti kuin mahdollista, että ”socialismi ei ole työssämme mikään dogmi, eikä mikään valmis oppi määrättyihin kaavoihin rakentuvasta yhteiskunnasta, se on vain sivistystyömme lähtökohta ja se yleinen henki, jonka elävöittämissä ilmapiirissä työmme tapahtuu” [alleviivaus TT].

Työläisopiskelijan pääkirjoituksissa ja muuallakin toistui selkeänä ajatus siitä, että TSL:n toiminta liittyi erityisesti työväkeen ja työväenliikkeeseen. Omaleimaisuudesta oli lisäksi pidettävä kiinni. Sivistystyön tuli olla ”asiallista, tasapuolista ja totuudenetsintään kehoittavaa”. Samalla oli kuitenkin varottava, ”ettei sivistystyömme kautta jouduta vieroittamaan työväestöä työväenliikkeestä ja sen luokkataistelupyrkimyksistä ja ettei sivistyksen jatkuva hankkiminen

²¹ Hautamäki 1939 s 101, myös lainaus.

²² Täällä Hautamäki jätti sivuun tai unohti vielä ainakin yhden toimintahaaran eli työläisurheiluliikkeen.

²³ Hautamäki 1939 s 130, myös lainaus.

muodostu vain yksilölliseksi sivistysherkutteluksi”.²⁴

TSL:n omien tavoitteiden yhteys työväenliikkeen yleisiin pyrkimyksiin pidettiin rohkeasti esillä. Yhteisiä päämääriä ei sopinut kieltää. ”Päinvastoin on yhteiskunnallinen sivistys oikeaa vain silloin kuin se muuttuu yhteiskunnalliseksi käyttöarvoksi, yhteiskunnalliseksi toiminnaksi”, kirjoitettiin *Työläisopiskelijassa* 1935.²⁵ Edellä on kerrottu, miten Väinö Voionmaa korosti juuri tätä näkökulmaa keväällä 1926 poikkeuksellisen havainnollisesti ja suorastaan ihanteellisen kauniisti *Työväenopisto*-lehdessä.

On paikallaan korostaa, että sosialidemokraattien kannattajiin mahtui maatalousvaltaisessa 1930-luvun Suomessa paljon muitakin kuin tehdastyöläisiä, vaikka heidän osuutensa jäsenistöstä olikin jatkuvasti hyvin vahva, noin neljänneksen suuruinen. Jäsenmäärä oli esimerkiksi vuonna 1936 lähes 30 000. Samaan aikaan toisen TSL:n jäsenjärjestön, SAK:n, yhteisjäsenmäärä oli 44 500, mutta kaksi vuotta myöhemmin se oli jo 70 300. Esimerkiksi työläisnuorisoliitossa oli puolestaan vuonna 1938 lähes 7700 jäsentä. KK-laisten osuustoimintaliikkeiden jäsenmäärä kohosi ja oli vuoteen 1939 mennessä jo yli 320 000.²⁶

Itse asiassa puolueen jäsenrakenne muuttui vähitellen siten, että voidaan arvioida erilaisten palveluelinkeinojen edustajien osuuden hiljalleen kasvaneen. Torpparivapautuksen jälkeen oli puolestaan maanviljelijöiden osuus alkanut vähentyä.²⁷ Moni jäsenenä ollut pienviljelijä oli puolestaan palkkatyöläiseen, palkansaajaan verrattavassa osassa, eli saattoi olla osan ajasta metsätoissa, sekatyömiehenä maanteitä rakentamassa tai kirvesmiehenä rakennuksilla.

Pari havainnollista esimerkkiä valaisee osaltaan Pienviljelijäin liiton paikallisten osastojen opintokerhotoimintaa TSL:n parissa. Kaksikymmenluvun lopulla, vuonna 1926 tai 1927 sai alkunsa Rauman pohjoispuolella Sorkankylässä opintokerho Uurtaja. Kylä sijaitsi seitsemän kilometrin päässä kaupungista, eikä siellä vielä esimerkiksi talvisodan vuonna 1940 ollut sähköä. Kerho sai alkunsa Rauman pohjoisen pienviljelijäosaston aloitteesta ja tuli sen alaosastoksi. Opiskeluaiheet olivat järjestään käytännöllis-tietopuolisia sekä aritmetiikkaa ja myös yhteiskunnallisia aiheita. Kerho toimi TSL:n alaisena ”käyttäen tukenaan sen ohjaavaa kättä”, mutta välillä turvaututtiin lisäksi Kansanvalistusseuran kirjeopiston apuun. Opinnoista ja opintoaineistoista saatiin todellista käytännön hyötyä myös esimerkiksi mehiläisten hoitoon.²⁸

Punkalaitumen Oriniemeen perustettiin pienviljelijäosastoon vuonna 1934 opintokerho, jossa

²⁴ Työläisopiskelija 5/1931 myös lainaukset.

²⁵ Työläisopiskelija 4/1935, myös lainaus.

²⁶ Soikkanen 1975 s 572–575; sama: Kohti kansanvaltaa 2. 1937–1944. Helsinki: SDP 1987 (Soikkanen 1987), s 71–78; Laakso, Åberg s 86; Suonoja 1966 s 75.

²⁷ Tero Tuomisto: SDP:n jäsenkunnan sosiaalinen rakenne 1913–1942 (muistiolaskelma, 1973, kirjoittajan hallussa).

²⁸ T. V.: Opintokerho Uurtaja. Työläisopiskelija 9/1940, myös lainaus.

opiskeltiin pääasiassa maatalousaiheisia aineita, mutta myös kaunokirjallisuutta ja kunnallistietoa. Maatalouden puolella aiheina olivat kolmekymmenluvun kuluessa viljelyskasvit, kotieläimet, puutarhanhoito, kanojen hoito sekä laaja-alaisemmin maanviljelysoppi. Kerholaisia oli 15–20, pääosin pienviljelijäosaston jäseniä ja perheenjäseniä.

Kerho hoiti paperiasiansa joka vuosi kunnolla, ja sai sitten vastaavasti TSL:n kautta valtionapuna kirjallisuutta. Lisäksi Punkalaitumen kunta myönsi kunnalle kertyneistä Alkoholiliikkeen voittovaroista kerholle apurahoja kirjojen hankkimiseen. Tosin ”eräältä taholta” valitettiin näistä avustuksista, ja jopa kahteen kertaan jouduttiin asia viemään Korkeimpaan hallinto-oikeuteen saakka. Kaikissa oikeusasteissa kunnanvaltuuston päätös pysyi kuitenkin täälläkin voimassa.

Mielenkiintoinen yksityiskohta oli toiminnan kuvauksessa sekin, että myös Punkalaitumen manttaalikunta myönsi opintokerholle avustusta kirjallisuuden hankkimiseen. Opintokauden jälkeen kirjat, mitä ilmeisimmin kaikki pelkästään maatalousaiheisia, luovutettiin Oriniemen pienviljelijäosaston kirjastoon kaikkien kiinnostuneiden lainattavaksi. ”Tämän kirjaston, opintokerhon ja pienviljelijäin osaston toiminnan johdosta onkin paikkakuntamme pienviljelys viime aikoina huomattavasti edistynyt”, kertoi kerhon ohjaaja tyytyväisin mielin Sivistysliiton äänenkannattajassa.²⁹

Oriniemessä toimi kolmekymmenluvulla toinenkin opintokerho. Sekin oli perustettu vuonna 1934. Liittolan työväen opintokerhoon kuului lähinnä työläisnuoriso-osaston jäseniä. Ohjaajana toimi koko ajan Olga Lehtinen. Kerholaiset opiskelivat muun muassa järjestöasioita, ohjelman suoritusta ja useitakin kaunokirjallisia aiheita.³⁰

Kun lapuanliikkeen ankarin paine alkoi hellittää, uskallettiin monessa kisälliryhmässäkin laulaa äänekkäämmin ja näyttävämmin. Lohjan työväenyhdistyksessä aloitti 1920-luvun lopulla pieni lauluryhmä, Lohjan Kisälli Laulajat, joilla 1930-luvun loppupuolella oli jo rohkeasti kaulassaan punainen rusetti ja valkoisen esiintymispaidan rintataskun päällä punainen sydän. Sanatkin alkoivat olla reippaanpuoleisia esiintymisissä omalla paikkakunnalla ja lähiseuduilla. ”Lapualaislauluja oli mukava laulaa, kun oikein sai porvaria pöllyttää”, on kirjattu muistiin.³¹

- - - tietolaatikko

ARVI HAUTAMÄKI – ”KULTTUURISARAN SYVÄKYNTÄJÄ”³²

Viipurilaissyntyisestä Arvi Hautamäestä tuli 27-vuotiaana vuonna 1924 TSL:n järjestäjä ja

²⁹ ”Opinto-ohjaaja”: Oriniemen Pienviljelijäin opintokerho. Työläisopiskelija 9/1940.

³⁰ ”Kirjeenvaihtaja”: Oriniemen Liittolan työväen opintokerho. Työläisopiskelija 9/1940.

³¹ Lohjan työväenyhdistys s 71; muistelijana oli Kyösti Kanerva.

³² ”Kulttuurisaran syväkyntäjäksi” ja myös ”toveri-opettajaksi” luonnehti Hautamäkeä (1897–1972) kuvauksessaan nimimerkki P-o eli Pirkko [Lyyli Takki]: Opettaja. Työläisopiskelija 5/1943.

kerhoneuvoja. Viisi vuotta myöhemmin hän siirtyi liiton opintosihteeriksi. Siinä tehtävässä hän toimi vuoteen 1938 saakka. Vuosien 1932–36 kuluessa hän lisäksi kartutti nuoruusvuosiensa tiedollista pääomaa opiskellen työn ohessa Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa.

Oppikoulun käyminen jäi terveydellisistä syistä nuorena haaveeksi. Elämän ratkaisevia valintoja oli liittyminen vuonna 1916 sosialidemokraattiseen nuorisoliittoon, sen Viipurin osastoon. Siitä alkoivat lukuisat luottamustehtävät nuorisoliiton parissa.³³ Vuonna 1918 hän ei osallistunut aseelliseen toimintaan, mutta oli kuitenkin kertomansa mukaan Viipurin työväenjärjestöjen eduskunnan sihteerinä ja muissakin hallinnon tehtävissä. Vankileiriltä Hautamäki vapautui marraskuussa 1918. Rinnastuksena tulevat eittämättä mieleen toisen sivistysmiehen, Hjalmar Eklundin kokemukset vuodelta 1918. Vanhan nuorisoliiton suunnan ratkaisessa kokouksessa syyskuussa 1919 useimmat karjalaisnuoret olivat vasemmistolaisia, Etelä-Karjalan nuorisopiiriä edustanut Hautamäkikin. He pitivät SDP:n valitsemaa linjaa aivan liian oikeistolaisena. Arvi Hautamäki oli lisäksi kokouksen sihteeri.³⁴

Heimo Huhtasen haastattelussa vuonna 1971 Hautamäki muisteli olleensa sisällissodan jälkeen ”hyvin vasemmalla” toimiessaan sos. dem. piirisihteerinä. Pian hän kuitenkin jarrutteli vasemmistolaisuuttaan ja asettui pysyvästi sosialidemokratian kannalle, ollen kertomansa mukaan aina kuitenkin puolueessa hivenen vasemmalle kallellaan.³⁵

Arvi Hautamäen vaikutus työväen sivistysliikkeeseen ja laajemminkin suomalaiseen kansansivistystyöhön oli tavattoman laaja-alaista. Hänen elämäntyötään ei todellakaan voi ”pusertaa lyhyen kirjoituksen ahtaisiin rajoihin”, kuten Oiva Valavaara totesi laatimassaan Hautamäen 60-vuotiskirjoituksessa *Työläisopiskelijassa*.³⁶

Sihteeri Hjalmar Eklund veti Hautamäen mukaan Sivistysliittoon. Eklund ja Väinö Voionmaa sekä työväenopistoliikkeen Zachris Castrén olivat Hautamäen myöhemmän kertoman mukaan hänen tärkeimmät opettajansa.

Työ Sivistysliitossa oli vaativaa, ja työkenttänä oli koko maa. Moniin opintoaiheisiin oli laadittava opiskeluohjeet. Sanomalehtiin tarvittiin uutistekstejä ja artikkeleita. Hautamäellä oli vuosittain keskimäärin jopa 120 matkapäivää. Kymmenen päivän tai kahden viikon mittaisia kursseja pidettiin vuosittain useita eri puolilla maata. Kustannuksissa säästettiin majoittamalla kurssilaisia koteihin ja järjestämällä esimerkiksi yhteisruokailu kurssipaikalla työväentalolla. Hautamäen itse hankkima laaja tietopohja antoi vankat eväät suoriutua vaikkapa aivan yksin koko kurssin opetuksesta. Hän

³³ Hautamäen elämänvaiheita ja varsinkin hänen toimintaansa TSL:n parissa on tarkoin selvittänyt opinnäytetyössään Tytti Toivanen.

³⁴ Soikkanen 1970 s 361.

³⁵ Hautamäen em. laaja haastattelu, myös lainaus.

³⁶ Työläisopiskelija 6/1945; Oiva Valavaara: Arvi Hautamäki täyttää 60 vuotta. Työläisopiskelija 2/1957. (Valavaara 1957); ks. myös Pikkusaari 2014 s 82–84.

muisteli sittemmin, kuinka tavallisesti kursseihin kuuluivat yleensä kaikki joululomapäivät ja pääsiäisenkin pyhät.

Kursseilla ja opastusmatkoilla Hautamäki pääsi henkilökohtaiseen kosketukseen sivistystä ja tietoa janoavien työläisnuorten kanssa. Hänen voimakas, persoonallinen esiintymisensä jätti lähtemättömän ja opiskeluun kannustavan muistikuvan satoihin ja tuhansiin kurssilaisiin eri puolilla maata.

Hautamäki oli koko elämänsä ajan itseopiskelijan perikuva ja samalla myös oivallinen esimerkki perisuomalaisesta sisusta. Nimimerkki P-o eli *Kuluttajain lehdessä* Pirkko (Lyyli Takki) kuvaili häntä *Työläisopiskelijassa* vuonna 1943: ”Asianomainen sisumies on ruumiillisesti hennon ja hauraan näköinen, mutta hengen jännervoimat ovat sitä vahvemmat, ne eivät kavahta vaikeitakaan pulmia, sen tiedämme me kaikki.”

Arvi Hautamäessä yhdistyivät sekä teorian hallinta että käytännön opetustaidot, sivistystyö ja järjestömiehen piirteet. Kuvaava esimerkki oli vuodelta 1929. Laatiessaan opintosuunnitelmia TSL:n seuraavaan opintokirjaan hän keskittyi käytännöllisissä aineissa lähinnä järjestöoppiin, kirjanpitoon, laskentoon ja suomen kieleen. Hautamäen mukaan juuri näitä keskeisiä aineita työläinen tarvitsi, kun hän toimi työväenliikkeessä ja muissakin yhteiskunnallisissa tehtävissä. Ne olivat tarpeen jokapäiväisessä elämässäkin, ja niistä sopi Hautamäen mukaan laajentaa opintoharrastuksia muihin aineisiin.

TSL:ssä tekemänsä mittavan työn lisäksi Hautamäki vaikutti tarmolla muuallakin. Hän oli mukana ammattiyhdistysliikkeen opintotoiminnan kehittämisessä 1930-luvulta alkaen, Helsingin suomenkielisen työväenopiston opettajana, lukuisissa eri tehtävissä kansansivistystyön järjestöjen yhteistoiminnassa sekä useissa valtiollisissa komiteoissa ja toimikunnissa.

Hautamäestä tuli tasavallan presidentin myöntämällä erivapaudella Työväen Akatemian opettaja vuonna 1938. Akatemiassa hänen tehtäviinsä kuuluivat lisäksi arkiston- ja kirjastonhoito sekä laitoksen talous. Sotavuosina hän oli vt. rehtorina. Sivistysliittoon hän palasi uudelleen syyskuussa 1945, nyt sihteeriksi. Nimike muutettiin myöhemmin pääsihteeriksi. Vielä tässä tehtävässäkin hän jatkoi edelleen Akatemian tuntiopettajana ja samalla johtokunnan jäsenenä.

Hän oli 1920-luvulta alkaen mukana myös ammattiyhdistysliikkeessä, lähinnä Suomen liiketyöntekijäin liitossa ja vuosina 1943–46 liiton puheenjohtajanakin. Hautamäki vaikutti sotien jälkeen keskeisesti Ammattiyhdistysopiston perustamiseen Kiljavalle. Hän toimi opiston tuntiopettajana ja kuului vuosina 1950–65 sen johtokuntaan.

Hautamäki vaikutti myös Väinö Voionmaan nimeä kantaneen opiston aikaansaamiseen Ylöjärvelle vuonna 1951. Samoin hän oli mukana perustamassa Pohjolan opistoa vuonna 1956. Se syntyi ammattiyhdistysliikkeen ja Voionmaan säätiön yhteistyönä.

Sosialidemokraattisessa työläisnuorisoliikkeessä Arvi Hautamäki vaikutti vuosikymmeniä ja oli vuosina 1928–31 liiton puheenjohtajana. Sotavuosien jälkeen hän oli vielä vuosina 1950–63 monien tehtäviensä ohella Nuorten kotkain keskusliiton puheenjohtajana.³⁷

- - -

Voionmaa vastuu Akatemiasta kasvaa

Julius Ailion poismenon jälkeen Väinö Voionmaasta tuli vuonna 1933 Työväen Akatemian johtokunnan puheenjohtaja ja samalla oppilaitoksen esimies. Ailiolle Akatemia oli ollut ihanteiden toteutuma, kuten Aimo Halila on muotoillut.³⁸ Myös Voionmaalle oppilaitos oli alusta asti tärkeä ja läheinen, oivallinen Sivistysliiton kumppani. Hän viihtyi Akatemiassa ja varasi aikaa myös toverikunnan tilaisuuksiin. Oli aivan ymmärrettävää, että opiskelevat työläisnuoret antoivat sellaiselle hyvin suuren arvon. Voionmaalla oli myös kiinnostusta seurata oppilaiden myöhempiä vaiheita.

Kun Ailion aikana oli luonnontieteillä ollut luontevasti verraten vahva asema Akatemian opiskeluaineiden joukossa, tuli keskeinen henkilövaihdos heijastumaan painoarvoja muuttaen. R. H. Oittinen luonnehti, että Julius Ailion kauden ”lahjomattomien luonnonlakien ilmapiiriin” Voionmaa toi oppilaitokseen puolestaan ”psykologisemman, ihmissielun sisintä enemmän ymmärtävän ja historialliseen näkemykseen pyrkivän henkisen virtauksen”.³⁹

Humanististen aineiden osuus voimistui. Historiasta muodostui tavallaan laajempi pohja kasvatusta ja opetustyölle. Akatemian luennoitsijajoukko pysyi jatkuvasti korkeatasoisena; leimaavasti ja tarkoituksenmukaisesti mainittu ”punaupseerikoulun” maine ei muodostanut torjuvaa muuria. Kirjailija ja kriitikko Lauri Haarla edusti 1930-luvulla jo pitemmän linjan opettajakuntaa.⁴⁰ Eri alojen tunnetut professorit olivat hyvin edustettuina: Gunnar Ekman opetti biologiaa ja eläintiedettä, Pentti Eskola geologiaa ja mineralogian, Rafael Karsten muinaisten kulttuurien, tapojen ja uskomusten tutkimusta, Väinö Lassila antropologiaa ja anatomiaa sekä Viljo Tarkiainen kirjallisuuden historiaa. Voionmaan tuomia muutoksia oli sekin, että jonkin ajan kuluttua sosiologian opiskelussa tuli Akatemiaan Karstenin jälkeen uusia, amerikkalaisperäisiä painotuksia filosofian tohtori Heikki Wariksen myötä.

³⁷ Toivanen, eri kohdin; Väinö Voionmaa: Arvi Hautamäki täyttää viisikymmentä vuotta. Työläisopiskelija 2/1947; Valavaara 1957; Hautamäen em. haast.

³⁸ Halila s 267; mainittakoon, että Julius Ailion tuhkauurna sijoitettiin aikanaan kallioon Akatemian alueella (Yhteistä tietä s 76).

³⁹ Halila s 267–268, lainaus s 268.

⁴⁰ Lauri Haarlan, tehtailija Rafael Haarlan veljen, oma henkilökohtainen tie muodostui Akatemian vaikutteista huolimatta erikoiseksi: 1920-luvun modernistisesta kulttuuriliberalismista hän siirtyi vuosien kuluessa IKL:n kannattajaksi ja lopulta sotavuosina natsiaatteen vankaksi tukijaksi, jonka maailma luhistui syksyllä 1944 (Valtonen 2018 s 324).

Omassa opetustoiminnassaan Voionmaa alkoi korostaa aiempaa enemmän pohjoismaista kansanvaltaa ja yleisemmin demokratian periaatteita. Sen ymmärtää hyvin äärioikeiston nousun aiheuttamaa murrosaikaa vasten; kenties taustaa oli myös jo vuosissa 1917–18. Erityinen huomio kohdistui yhteiskunnallisten aatteiden kehityksen peruslinjoihin. Oppiaineiden uusi järjestely toteutettiin Akatemiassa vuonna 1936, samana vuonna, kun Väinö Voionmaa jäi täysinpalvelleena professorina eläkkeelle. Historian opetus keskitettiin pitkälti hänen käsiinsä.

Voionmaa ei päästänyt itseään helpolla. Hän ryhtyi yliopiston eläkeläisenä – ja edelleen kansanedustajana – toden teolla opettamaan Akatemiassa: historiaa (30 luentoa vuodessa), talousmaantietoa (28), yhteiskunnallisten aatteiden historiaa (8) ja yhteiskunnallista alkoholikysymystä (4 luentoa vuodessa). Mainittakoon vertailuna, että esimerkiksi vuonna 1928 hän oli luennoitsijana pitänyt 12 luentoa yhteiskuntahistoriasta ja yhteensä 12 muissa aineissa.

Jo aiemmin Voionmaa oli hahmotellut, millaista opintotoiminnan yleistä runkoa hän piti hyödyllisenä ja tarkoituksenmukaisena työväen opintotoiminnassa. Tätä voidaan epäilemättä pitää yhtenä hänen sivistystyönsä keskeisistä, käytännöllisistä ydinkohdistaan. Hänen mielestään tarvittiin jokin ”keskusoppiaine” ja hän suositteli siihen historiaa lähinnä sen kokonaisvaltaisuuden, kollektiivisuuden takia. Keskeisenä runkona opinnoissa tuli olla käytännöllinen valtiotieto, kunnallistieto ja yhteiskuntaoppi sekä Suomen valtiollinen ja yhteiskuntahistoria. Hänen mukaansa juuri yhteiskuntahistoria tarjosi yhteiskunnallisiin laitoksiin perehdyttäessä ”enemmän valoa” kuin hyvinkään perusteelliset ajankohtaiset selvitykset.

Lisäksi hänen mukaansa opettajan tuli johdattaa opiskelijoita mahdollisuuksien mukaan ”teorianmuodostuksen perusteiden alalle”, ja samalla oli tarkkailtava ulkomaisia rinnakkaisia ilmiöitä. Tiivistäen voisi Aimo Halilan sanoin ilmaista Väinö Voionmaalla olleen toiveen siitä, ”että työväki oppisi syvemmin ymmärtämään omaa ja koko kansan historiaa ja sen kautta löytämään oman itsensä”.⁴¹

”Tutkia, punnita, varmentaa, kehittää”

Sivistysliitolla oli kaksi rinnakkaista tehtävää, mitä kuvasti TSL:n järjestö rakennekin. Se oli järjestöjen muodostama järjestö, joka palveli erityisosaamisellaan jäsenjärjestöjä ja tarjosi palveluksiaan sivistystyöstä kiinnostuneille yksilöille, niin järjestöjen jäsenille kuin muillekin.

---

⁴¹ Halila s 264–269, lainaukset s 264, 265. – Maria Lähteenmäki on hahmotellut hieman toisista lähtökohdista ja Voionmaan koko elämäntyötä tarkastellen sitä ”strategiaa”, jota Voionmaa näyttäisi noudatelleen kamppaillessaan ”kilpailijaa” (mm. anti-kansanvaltaa, porvarillista sivistysajattelua) vastaan. Lähteenmäen mukaan ”kansanvalistuksellinen käänne” tapahtui 1905–06. Voionmaa oli kansanvalistuspöytäkirja, opettaja, tiedemies ja poliitikko. Kussakin roolissa hänellä oli omat areenansa, instrumenttinsa ja tavoitteensa (Voionmaalainen sivistys strategiana. Esitelmä TSL:n keskustelutilaisuudessa Helsingin työväentalolla 23.10.2017; luentorunko kirjoittajan hallussa).

Tehtävän eri puolet niveltäivät toisiinsa. *Työläisopiskelijassa* kuvattiin vuonna 1931 hyvin mielenkiintoisella tavalla miten sen tuli tapahtua. Sivistystyön tuli ”pyrkä tietorikkaan yksilön ja voimakkaan joukon saattamiseen sopusointuun ja työskentelemään toinen toistansa tukien koko työväenluokan nostattamiseksi ja koko yhteiskunnan kehittämiseksi” [alleviiäus TT].

Lehden pääkirjoituksessa jätettiin, että ”näin ollen ei sivistystyömme saa kohdistua vain tietojen jakamiseen ja ajattelukyvyyn ja kauneusaistin kehittämiseen, vaan on siinä huolehdittava myös tunteen ja tahdon kasvattamisesta silmälläpitäen lähinnä yhteiskunnallisesti uudistuksellisen aktiivisuuden kehittämistä”.⁴²

Väinö Voionmaahan tiivistyi monella tavalla kaikki se mikä koski Sivistysliittoa. On luonnehdittu, kenties liiankin yksinkertaisesti, että hänet teki sosialistiksi, sosialidemokraatiksi, sen seikan havaitseminen, että yhteiskunnassa vallitsi myös kulttuurin alalla eriarvoisuutta.⁴³ Muitakin taustasyitä saattoi vuosien kuluessa tapahtuneessa kehityksessä hyvin olla: suomalaisuusliike, kansanvalistuksen yleinen näkökulma, raittiustyö, omakohtaiset havainnot esimerkiksi kansainvälisessä yhteistyössä.⁴⁴ Työväen oman sivistystyön keskeiseksi puolestapuhujaksi Voionmaan taas johti käsitys siitä, että jokaisen ihmisen, jokaisen työläisen, on itse löydettävä omaa toimintaansa ohjaavat siveelliset periaatteet.⁴⁵

Voionmaa kiteytti vuonna 1939 TSL:n toiminnan pyrkimyksiä omalla, pitkän kokemuksen tuomalla punnitulla tavallaan. Hänen mukaansa ”totuuteen pyrkivällä tieteellä ei voida korvata elämän tarpeita ja pyrkimyksiä. Työväen sivistysliikkeessä ei etsitä totuutta vain totuuden vuoksi, vaan määrättyjen elämänpyrkimysten vuoksi”.

Voionmaa jatkoi, että ”työväen sivistysliikekään ei voi jättää huomioonottamatta työväen yhteiskunnallisia katsomuksia, joita ei voida korvata millään ´totuuden etsimisellä` kaikkein vähimmin vielä toisilta tahoilta kuin työväenluokan omasta elämänpiiristä”. Työväen sivistystyö edellytti Voionmaan mukaan ”itse työväenasiaan kohdistuvaa myötämielisyyttä ja harrastusta, josta syntyy tahto ja toiminta työväen asian hyväksi”.

Väinö Voionmaa ei lainkaan pitänyt ”puolueettomuuden” vaatimuksesta kansansivistystyössä. Tämän hän toi korostuneesti esille. Kun asioita tarkasteltiin ”toiselta puolen ja toiselta puolen”, vertailtiin eri vaihtoehtoja, varottiin kannanottoja ja yleisen mielipiteen muodostamista, ei saatu itse asiassa ratkaistuksi mitään. Voionmaa painotti, että ”sellainen menettely on ristiriidassa itsenäisen ja itsetietoisien työväensivistyksen kanssa”.

Sivistystyöhön osallistuvilla vanhemmilla työläisillä ja usein jo nuoremmillakin oli elämän koulun

⁴²Työläisopiskelija 5/1931, myös lainaukset.

⁴³ Hurri 1967 s 239; Järvinen s 22; Kalela 1978 s 12.

⁴⁴ Ks. Pikkusaari 2014 s 73.

⁴⁵ Halila s 256; Kalela 1978 s 12.

mukanaan tuomia mielipiteitä. ”Juuri mielipiteitään heille tärkeissä ja heitä kiinnostavissa kysymyksissä he tahtoisivat sivistystyön avulla tutkia, punnita, varmentaa, kehittää.”⁴⁶

Voionmaa liputti tässäkin kirjoituksessaan voimakkaasti ja avoimesti työväen asian puolesta. Siihen hän oli sitoutunut jo runsaat kolme vuosikymmentä aiemmin ja sen edistämistä hän piti edelleen oikeutettuna, ilman mitään anteeksipyytelyä.

Omalta kannaltaan tuki Voionmaan näkemyksiä ja TSL:n työtä pitkäaikainen ystävä Niilo Liakka, joka kirjoitti syksyllä 1939 liiton 20-vuotisjuhlan tunnelmissa *Kansanvalistus- ja Kirjastolehteen*. Maalaisliittolainen Liakka näki Sivistysliiton merkityksen erittäin suurena siinä työssä missä ”vähäväkiset ihmiset” saatiin ymmärtämään kansanvaltaisen toiminnan ja rakentavan työn luonne. Liakalla oli aivan omakohtaista kokemusta aihepiiristä oltuaan opetustehtävissä myös Työväen Akatemiassa.

Taustalla olivat parin vuosikymmenen takaiset, vuosien 1917–18 väkivaltaisuuudet. Niistä oli Liakan mukaan vastuussa koko kansakunta, ”joka ei ollut ajoissa ryhtynyt kuivattamaan sitä henkistä liejua, missä ihminen vaipuu sellaiseen alennukseen”. Niilo Liakka nosti selkein sanoin ja myönteisesti esiin reformistisen toimintalinjan, jolle Ruotsin sosialidemokratia oli jo suomalaista aikaisemmin siirtynyt. ”Työväen Sivistysliitto on johtanut maamme työväestön piirit, valtiolliset, taloudelliset, yhteiskunnalliset ja sivistykselliset järjestöt tälle tielle”, arvioi Niilo Liakka kenties vain hieman TSL:n merkitystä ylikorostaen.⁴⁷

- - -tietolaatikko

TÄSMÄLLISESTI KUIN KELLO...

”Jos minulta kysyttäisiin minkälainen on ensimmäinen vaikutelmani 30-vuotiaasta Työväen Sivistysliitosta, on minun peittelemättä sanottava: Arvi Hautamäki ja hänen suuri kellonsa.” Näin muisteli 1940-luvun lopulla puuseppä Veikko Helle Vihdin Nummelasta ensimmäisiä omia kokemuksiaan TSL:n toiminnassa *Työläisopiskelijan* sivuilla.

Hautamäki asetti luennon alussa suuren taskukellonsa pöydän kulmalle. Sitten luento alkoi. Opiskelusta Helle muisteli, että ”itse asia pyrki vielä silloin menemään yli ymmärryksen, mutta kipinän iski kuitenkin nuoreenkin kuulijaan. Tiedon kipinän, joka noista ajoista lähtien on jatkuvasti kytenyt”.

Kun Veikko Helle tarkkaili pienikokoista Hautamäkeä ja hänen luennointiaan, tuli hän kuuntelijana johtopäätökseen: ”Tiedon alalla voi tulla voimamieheksi, jos sellaiseksi pyrkiä määrätietoisesti ja

⁴⁶ Voionmaa 1939 s 8–9, 12–13, myös lainaukset.

⁴⁷ Niilo Liakka: Työväen Sivistysliitto 20-vuotias. *Kansanvalistus- ja Kirjastolehti* 8/1939, myös lainaukset.

täsmällisesti niinkuin kello kulkee eteenpäin, vaikkei sanottavampia fyysillisiä voimia olekaan.”⁴⁸

Helle kuului siihen suhteellisen harvalukuiseen työväenliikkeen johtavien toimihenkilöiden, kansanedustajien ja ministerien joukkoon, joka muistelmissaan on kuvaillut opiskeluaan TSL:n parissa. ”Opintotoiminnassa vietetyt vuodet olivat hyvin merkittävä kausi elämässäni. Siinä joutui opettamaan kanssaihmisille asioita, joista ei itsekään niin kovin paljon tiennyt.” Kerhotilaisuuksiin valmistautuminen vaati paljon työtä. Keskustelut olivat ”avartavia ja näkemystä kehittäviä”, muisteli 1970–80-luvun vaihteessa Veikko Helle, joka oli 1930-luvun alussa myös Työväen Akatemiassa vuosikurssin oppilaana.⁴⁹

Nummelan työväenyhdistys Elon nuoriso-osaston puheenjohtaja Veikko Helle toimi sitten 1930-luvun puolivälissä perustetun opintokerhon ohjaajana. Aiheina olivat sosialismin historia, kansantalous ja kunnallisoppi. Mainittakoon, että työväenyhdistys myi oman kirjastonsa niteet vuoden 1936 alussa perustetulle Vihdin kunnan piirikirjastolle. Sen hoitajana toimi Veikon puoliso Toini Helle, aina vuoteen 1975 saakka. Yhdistykselle itselleen jäi käyttöön vain pieni käsikirjasto.⁵⁰

- - -

Liiton toimisto ja maakunta

Maatalousvaltainen 1930-luvun Suomi näyttäytyi liiton toimiston ikkunoista Helsingin työväentalolta sittenkin jossain määrin toisenlaiselta kuin niiden ihmisten silmissä, jotka TSL:n kansansivistystyötä tekivät käytännössä, kaukana maakunnissa ja pitäjissä. Ihanteet ja tavoitteet, ylevät periaatteet, joita liiton äänenkannattajan sivuilla lausuttiin tai joista opinto-ohjaajakurssien vetäjät puhuivat, täytyi saada muuttumaan käytännön toiminnaksi maan eri kolkilla, Hangosta Lappiin ja Jäämeren rannalle Petsamoon sekä Vaasasta Karjalaan Laatokan rannoille.

Kolmekymmenluvulla TSL:n toimistossa työskenteli keskimäärin viisi henkilöä. Pekka Railo oli toiminnan keskiössä liiton sihteerinä. Filosofian maisteri Reino Henrik Oittinen tuli joulukuun alussa 1938 opintosihteeriksi, kun Arvi Hautamäki siirtyi Työväen Akatemiaan yhteiskunnallisten aineiden opettajaksi.

R. H. Oittinen oli ollut jo pitkään mukana Sivistysliiton toiminnassa, ennen valintaansa muun muassa luennoitsijana eri opinto-ohjaajakursseilla. Hän tutustui ylioppilasaikanaan myös Voionmaiden nuorimpiin lapsiin Marjattaan ja Joukoon, vierailipa jonkin kerran heidän kotonaankin. Mahdollisesti Oittinen oli jo koulupoikana kuullut Voionmaan puhuvan vaalipiirin tilaisuuksissa Hämeessä. Yliopistossa hän ainakin kuunteli tämän luentoja. Oittinen piti Väinö

⁴⁸ Veikko Helle: Tarvitaan syyttävä kipinä! Työläisopiskelija 6/1949, myös lainaukset.

⁴⁹ Veikko Helle: Puuseppä Suomen eduskunnassa. Toim. Olavi Hurri. Helsinki: Tammi 1981 s 62–65, 70–71. – Teoksen toimittajan nimi kertoo ymmärrettävän syyn, miksi siinä kerrotaan myös opintokerhoasioista. Sama koski myös aiemmin esillä ollutta Matti Lepistöä ja hänen muistelmateostaan.

⁵⁰ Ketola 1975 s 229.

Voionmaata henkisenä oppi-isänään, ja tämän toimittama kaksiosainen teos *Sosialidemokratian vuosisata* (1906–09) oli yksi niistä kirjoista, jotka aikanaan johtivat Oittisen työväen arvomaailmaan.⁵¹

Oiva Valavaara toimi järjestäjänä eli opintoneuvojana. Toimistotyöstä vastasivat pitkään Hilja Halava ja Kaija Vainio (myöh. Helminen, liitossa syyskuuhun 1943). Vuoden 1938 alussa mukaan tuli vielä Eila Ojanen (myöh. Lahtinen, liitossa kesäkuuhun 1941).⁵² Kun miesten työhön sisältyi paljon matkustamista, oli arkinen vastuu Sivistysliiton käytännön toiminnasta monesti hyvinkin pitkään toimiston naisten harteilla.

Mainittakoon, että toimiston henkilökunnalla oli jo 1930-luvun alussa kuuden viikon kesäloma. Se ei ollut vielä lainkaan yleistä ajan työmarkkinoilla.⁵³ Samalla voidaan toki ajatella myös sitä, että kesäkaudella opintotoiminta kerhoissa oli usein varsin hiljaista ja vähäistä.

Toimiston vakinaisen henkilöstön lisäksi oli liiton palveluksessa osan vuotta muutamia matkатыöntekijöitä, avustavia kerhoneuvoja. Paavo Niemi on muistellut mukaantulooan liiton toimintaan 30-vuotiaana syyspuolella vuotta 1936.⁵⁴ Varhainen titteli oli järjestäjä.⁵⁵ Arvi Hautamäen muistiin oli jäänyt vuonna 1930 pidetyltä opinto-ohjaajakurssilta virkeä nuorukainen, joka oli pitkään ahkeroinut opintokerhoissa ja käynyt sittemmin myös Työväen Akatemian vuosikurssin 1933–34. Hautamäki tiedusteli kirjeitse Niemen kiinnostusta, ja siitä alkoi hänen taipaleensa TSL:n palveluksessa, alkuun avustavana kerhoneuvojana ja vuodesta 1944 alkaen varsinaisena. Pekka Railo, Arvi Hautamäki ja varsinkin Oiva Valavaara antoivat uudelle työntekijälle paljon käytännön opastusta tehtäviin.

Ajalle kuvaavaa oli, että Niemi oli paikallisten sivistystoimikuntien kerhoneuvojana vain talvikuukaudet, jolloin hän kiersi varsin paljon kehittämässä kerhotoimintaa Karjalan kannaksen alueella, mutta jonkin verran muuallakin. Kesäaikana pienviljelijän leipä oli hankittava muilla keinoilla.⁵⁶

⁵¹ Tmk pk 15.10.1938; ks. myös Viljo Ripatti: R. H. Oittinen työväen sivistäjästä koulunuudistajaksi. Helsinki: Tammi 1992 (Ripatti 1992), s 68–71; Oittisen arviointia Voionmaasta ks. esim. R. H. Oittinen: Tehtäviä ja tavoitteita työväenliikkeen saralla. Toim. kunta Sakari Kiuru, Olavi Hurri, Aimo Kairamo, Viljo Ripatti. Helsinki: Tammi 1969 (Oittinen 1969) s 167–172.

⁵² Valavaara 1954 s 191.

⁵³ Tmk pk 10.5.1932.

⁵⁴ Tmk pk 23.1.1936; Lapuan laki s 219–220 (Niemen muistelmaa). Työläisopiskelijassa 1/1937 oli uutinen Paavo Niemen mukaantulosta. – Ks. viisikymppisestä Niemestä Työläisopiskelija 2/1956. Heta Tolvanen kiinnitti kirjoittajan huomion syntymäpäiväjuuttuun.

⁵⁵ Paavo Niemi muisteli kuulleensa vanhanmallisesta nimikkeestä pientä vinoilua: ”Mitä te oikein sitten järjestätte siellä?” Hautamäen oivallus oli nimike opintoneuvoja (Aikamerkki 2/1991).

⁵⁶ TSL:n henkilöstön kuukausipalkat olivat esim. 1937 seuraavat: Pekka Railo 5200 mk, Arvi Hautamäki 4000 mk, Oiva Valavaara 2700 mk, Hilja Halava 2200 mk ja Kaija Helminen 1700 mk. Asiatyttönä aloittanut Eila Ojanen sai 500 mk kuukaudessa, myöhemmin toimistoharjoittelijana ja asiatyttönä palkka oli 700 mk. Pienviljelijä Paavo Niemi sai TSL:n työkuukausiltaan 1000 mk palkkaa sekä 70 mk kultakin matkapäivältä (tmk

Kerhoneuvojan tai opintoneuvojan työ ei ollut lainkaan helppoa. Etäisyydet olivat pitkiä, matkat veivät paljon aikaa, joskus viikkojakin yhdellä kertaa. Maaseudulla oli paljon jarruttavia asenteita, muitakin kuin poliittisia. Oli haluttomuutta, välinpitämättömyyttä, vanhoja perinteitäkin, tapoja ja tottumuksia. Toisaalta juuri maaseudulla, missä väestön enemmistö vielä asui, olivat myös suurimmat toiminnan kehittämisen mahdollisuudet.

Paavo Niemen muistelmatekstissään esittämä muuan matkareitin kuvaus Laatokan Karjalassa saattaa olla lajissaan aivan ylittämätön. Oiva Valavaara jaksoi aina tarkoin neuvoa matkalle sonnustautuvaa, Pekka Railo ei niinkään.

”Eräänkin kerran, kun olin lähdössä taas pitkälle matkalle silloin Itä-Karjalaan, Sortavalan seudulle, niin hän [Oiva] neuvoi matkareitin erääseen sivukylään. Se oli jotenkin tähän tapaan: Kun menet Sortavalassa linja-autoon, joka menee Salmiin ja kun olet istunut autossa n. tunnin, niin tullaan jyrkkää ylämaata joka on aukeata peltoa ja saavutaan metsänlaitaan, niin siinä oikealla on portti, jonka saranapuoli on kiinnitetty sellaiseen kakkärämäiseen mäntyyn, niin jää siinä pois. Siitä lähtee sitten pieni tie, melkein polku ja sitä kun menet vajaan kilometrin, niin erkanelee vasemmalle jyrkkään mäkeen kinttupolku, sitä kun menet 400 metriä, niin olet sen kaverin ovella, joka tuossa matkaohjelmassasi mainitaan sen paikan yhdysmieheksi. Ja keneltäkään mitään enempiä kyselemättä minä sitten aikanaan olin tuon mainitun kaverin rappusella.”⁵⁷

Niemi muisteli *Työläisopiskelijassa* vuonna 1949, että työ oli varsinkin aluksi myös tekijälleen koulunkäyntiä: ”Kun oma opiskelu oli perustunut enemmän innostukseen kun ilmenevään tarpeeseen, niin luuli helposti, että ihmisten innostuttaminen riittää. Niinpä sitä tulikin kovasti touhuttua: luvattua yhdeksän hyvää ja kahdeksan kaunista kunhan opiskelette.” Myöhemmin kokemusten karttuessa malttoi paremmin kuunnella toiveita ja tarpeita. Neuvojalta tarvittiin enemmän taitoa kuin tietoa. Siten rakentui tuloksellisempi pohja paikalliselle toiminnallekin.⁵⁸

Oma opiskelunsa oli pelkästään liiton toimistossa matkalaskun laatimisessa. Niemen muistaman mukaan kassanhoitaja Hilja Halava oli uudelle tulokkaalle melkein kuin äiti. Kun matkalaskun kirjoittaminen ei oikein luonnistunut, hän rauhallisesti sanoi, että ”tehdäänpäs se nyt yhdessä”. Ja sen opin jälkeen ei virheitä enää tullut.⁵⁹

Paavo Niemi ei koonnut tilastoina muistiin matkapäiviään, joita 1930-luvulta alkaen kertyi

pk 29.12.1937; vuoden 1937 tuhat markkaa vastaisi noin 360 euroa, mutta tässäkin rahan ostovoimaa ei ole helppo verrata). R. H. Oittisen palkka oli 4000 mk/kk vuonna 1938. Kesällä 1939 väliaikaisena asiapoikana työskenteli 18-vuotias Jaakko Railo. Mainittakoon vielä, että liiton toimikunnan jäsenten kokouspalkkio oli tuolloin 20 mk (noin 7 euroa) kerralta.

⁵⁷ Paavo Niemen (1906—~~XXX~~) em. muistelmakäsikirjoitus, kirjoituskoneen lyöntivirheet korjattu.

⁵⁸ *Työläisopiskelija* 7/1949; Niemen oma opintie vei sittemmin 1960-luvulla esimerkiksi Helsingin maalaiskunnan työväenopiston johtokunnan jäseneksi (*Työläisopiskelija* 1/1966).

valtavasti eteläisestä Suomesta ja Karjalan kannakselta aina pohjoiseen Lapin Enontekiöön saakka. Jalkapatikka reppu selässä oli monesti pitkilläkin taipaleilla varmintaa. Kun paita hikosi ja puserokin kastui ja sää oli kylmä, seurasi joskus, tosin hyvin harvoin vilustuminen, mikä esti seuraavaan paikkaan menon. ”Hevoskyydillä olen mennyt moniaita taipaleita ja kerran helmikuun pakkasilla saanut venekuljetuksenkin Ilomantsin Koitajoella”, Niemi muisteli liiton lehden *Aikamerkin* haastattelussa 1970-luvun alussa. Vaikeuksien rinnalla kerholaisten opastaja koki myös miellyttäviä hetkiä, kuten hän totesi haastattelussa Olavi Hurrille: ”Ilo siellä päällimmäisenä on. Hyvää mieltä kokee, kun näkee, että heittämiini syötteihin on tartuttu.”⁶⁰

Innostusta virittäen

Mitä työ maakunnassa sitten sisälsi? Matkoilla joutui tekemään kaikkea mahdollista sivistys-, koulutus- ja opastustyöhön liittyvää. Niinpä matkoja pyrittiin ennalta valmistelemaan niin hyvin ja hyvissä ajoin kuin mahdollista. Liiton toimistosta lähetettiin opastajan tuleviin matkakohteisiin kirjeitse tieto ajankohdasta ja puhujan aiheista. Paikallista järjestäjää pyydettiin tiedottamaan alueellaan mahdollisimman hyvin tulevasta opintokerhotilaisuudesta. Mukaan yhteiseen valistukseen kytkettiin yleensä myös paikallinen sosialidemokraattinen piirilehti.

Paikallisissa työväenyhdistyksissä huomioitiin opintoneuvojan käynnit. Silloin oltiin paikalla, tapahtuma kirjattiin pöytäkirjaan ja se mainittiin toimintakertomuksissakin. Esimerkiksi Herajoen työväenyhdistyksen historiikissa kerrotaan kuvaavasti: ”Vuosi 1934 alkoi Työväen Sivistysliiton toimitsijan Oiva Valavaaran luento- ja järjestelymatkalla Hämeeseen. Herajolle hän poikkesi 11. päivä tammikuuta. Valavaara käytti varjokuvia apunaan, kun luennoi opintokerhotyöstä.”⁶¹

Liiton miehet myös näkivät monesti paikan päällä, millaisessa todellisessa tilanteessa toimittiin ja millaiset olivat käytössä olevat henkiset eväät ja muut voimavarat. Opastusmatkalla ollut Oiva Valavaara arvioi *Pohjanmaan Kansassa* maaliskuussa 1936, että Pohjanmaalla kerhotyö oli ”melkoisen heikkoa”. Sitä voi hyvin ymmärtää aiemmin esillä olleen perusteellakin. Koko alueella oli Valavaaran kertoman mukaan vain neljä opintokerhoa ja niissä 60 osanottajaa.⁶²

Kun työväen muu yhdistystoiminta viriäisi, oli toiveita myös sivistystyön vahvistumisesta. Lehti otsikoi Valavaaran matkan selostuksensa kuvaavasti ”Opintokerhotoiminta on saatava elpymään Etelä-Pohjanmaalla”. Innostuksen virittämiseksi järjestettiin opintojohtajakurssit huhtikuulle

⁵⁹ Paavo Niemen em. muistelmakäsikirjoitus.

⁶⁰ Hurri 1971, myös lainaukset.

⁶¹ Herajoen Työväenyhdistys RY. Historiikki 1908–1998. Toim. Risto Suomela [ei painopaikkaa eikä -vuotta, 1998], lainaus s 42.

⁶² Liiton virallisten tilastojen mukaan esim. Vaasan läänissä oli työkaudella 1935–36 ainakin kirjoissa 68 kerhoa (ks. Valavaara 1954 s 193). Olisiko ero siinä, että osa kerhoista ei aloittamisensa jälkeen lainkaan toiminut? Lehdessä saattoi myös olla painovirhe.

Inhaan.⁶³

Opinto-ohjaajakurssit, joita 1930-luvulla järjestettiin vuosittain kolme-neljä eri puolilla maata, olivat hyvin merkittäviä TSL-toiminnan edistäjänä. Kurssit olivat parille-kolmellekymmenelle osallistujalle ensinnäkin hyvin antoisia, esitelmät ja puheenvuorot monesti erittäin tietopitoisia. Lisäksi kurssilaisten kesken syntyi voimakas yhteenkuuluvuuden tunne.

Syntyneillä henkilösuhteilla oli vuosien ja vuosikymmenienkin kuluessa suurta merkitystä kaikissa työväen järjestörienoissa, sivistystoiminnan ohella, poliittisessa toiminnassa, ammattiyhdistysliikkeessä, osuuskauppaliikkeessä ja urheilutoiminnassa, ystävyysuhteissakin. Aivan keskeinen oli tietenkin kurssin päätarkoitus: valmistuvien opinto-ohjaajien mukana kerhotoiminnan aloittamiselle luotiin mahdollisuuksia eri puolille maakuntaa.

Kuvaava esimerkki opinto-ohjaajakurssin monipuolisuudesta on maaliskuulta 1936 Jääsken Ensosta. Opetusta annettiin yhteensä 73 tuntia ja käytännön opastusta 37 tuntia. Kurssilaiset tekivät lisäksi tutustumisretken Enson ja Kaukopään tehtaisiin sekä Imatran voimalaitokselle.

Lehtiselostuksen mukaan ”Enson työväenyhdistys oli järjestänyt kurssilaisten olon erittäin vieraanvaraisesti. Osanottajille annettiin erinomainen ateria 3 markalla, 2 vapaalippua elokuvaan ja useampia alennuslippuja huvitilaisuuksiin”.⁶⁴ Tavallista oli, että majoitus pyrittiin järjestämään yksityiskodeissa ja yhteisateriointi kurssipaikalla eli työväentalolla.

Enson työväenyhdistys oli Vuoksenlaaksossa muutenkin aloitteellinen. Sen parissa oli aloittanut opintokerho vuonna 1935. Alueen muissakin yhdistyksissä opiskeltiin ja harrastajat toivoivat keskinäistä yhdyssidettä. Sellainen muodostettiin lokakuun 1937 alussa opintopäivillä, joiden aikaan saamisessa auttoi liitto. Enson talolla oli paikkakuntalaisten lisäksi väkeä Antrean, Vuoksenlaaksossa, Tainionkosken, Imatran ja Joutsenon Honkalahden työväenjärjestöistä. Ilmeisesti koolla oli kymmeniä henkilöitä. Opintojen jälkeen päätettiin perustaa yhteisjärjestö, joka sai nimekseen Ylä-Vuoksenlaaksosivistysyhdistys. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Tommi Jyrkinen Jääsken pitäjän Enson kylästä, varapuheenjohtajaksi Matti Tontti ja rahastonhoitajaksi Aino Patjas. Alkuvaiheen papereita ei ole ollut paljoa käytössä, mutta toiminnan on arvioitu lähteneen virkeästi käyntiin.⁶⁵

Monessa työväenyhdistyksessä koettiin vähintään yhden opintokerhon perustaminen suorastaan velvollisuudeksi. Vasta oppinsa saanut opinto-ohjaaja oli tässä työssä juuri paikallaan. Tällä tavoin saatiinkin monesti ainakin alulle kerhotoiminta. Jatko riippui sitten monista seikoista, eivätkä aivan kaikki opintokerhot koskaan jaksaneet loppuun saakka.

⁶³ Pohjanmaan Kansa 16.3.1936. – Kirjoittaja sai kopion lehtijutusta Olavi Hurrilta.

⁶⁴ Työläisopiskelija 4/1936.

⁶⁵ Vuosikymmenet Vuoksen varrella s 26–29.

Kemissä saatiin ammattiyhdistysväen keskuuteen TSL:n alainen opintokerho alulle syksyllä 1936. Kerhon toimintaa muisteli 12 vuotta myöhemmin Sakari J. Rahikainen *Työläisopiskelijan* haastattelussa. Toiminta jatkui kiinteänä kahden vuoden ajan. Kerholaiset opiskelivat kirjeitse järjestötehtäviä, ammattiyhdistystiedon perusteita ja vielä työväenlainsäädäntöä. Koko ajan mukana olleita kerholaisia oli 13 ja ohjaajana toimi Y. Erkkilä. Kerholaiset tutkailivat kirjekoulun kysymyksiä ensin kotonaan ja sitten kerhon kokoontuessa yhdessä mietittiin vastaukset. Tahti oli Rahikaisen muistaman mukaan aika tiivis: kokouksia oli viikoittain, ja niihin mentiin pienellä jännityksellä kuulemaan mitä kirjeopistossa oli aikaisemmista vastauksista sanottu. Innostusta antoi, kun heti järjestötehtävien kirjekurssista kerhon arvosanaksi tuli kiitettävä 9.⁶⁶

Kolmekymmenluvun loppupuolen myönteisemmiksi muuttuneet yhteiskunnalliset tunnelmat heijastuivat monella tavalla. Sosialidemokraattinen järjestötoiminta oli käynnistynyt lähes tykkäänään ruotsinkielisellä Ahvenanmaalla vaikeuksien kautta vuonna 1906 suomenkielisen Maarianhaminan työväen yhdistyksen muodossa. Yhdistyksessä käytettiin myös ruotsin kieltä. Toiminta jäi katkelmalliseksi.⁶⁷

Muutamia muitakin yhdistyksiä toimi eri puolilla maakuntaa ja saaristoa, esimerkiksi Haraldsbyssä. Pääosin ne olivat ruotsinkielisiä. Huhtikuussa 1917 perustetun Föglön ruotsinkielisen työväenyhdistyksen perustamisesta kuulutettiin jopa kirkossa. Sisällissodan tapahtumat katkaisivat pitkäksi aikaa maakunnassa lähes kaiken sosialidemokraattisen toiminnan. Vasta 1930-luvun puolivälissä päästiin uudelleen yhtenäisemmin eteenpäin ruotsalaisen työväenliiton FSA:n auttamana. Keskeisenä henkilönä oli mantereelta, Helsingistä, puhujaksi saapunut ahvenanmaalaisyntyinen lehtimies ja kansanedustaja Atos Wirtanen.⁶⁸

Maarianhaminassa kahvila Linneassa päätettiin lokakuussa 1937 aloittaa yhdistystoiminta kaupungissa uudelleen. Siitä seurasi talvisotaan asti kestänyt ”kortvarig blomstring”, lyhytaikainen kukoistus. Kokouksia pidettiin, muutamia juhlia ja vaalitulaisuuksiakin järjestettiin. Jäsenmäärä oli pian 70. Luento- ja opintokerhotoiminta saatiin myös alulle. Yhdessä pohdittiin, miten yhdistyksen henkeä saataisiin paremmaksi, mutta lisäksi myös maailmantilannetta ja demokratiaa sekä sosialidemokratian ja fasismin suhdetta, yleensä rahastonhoitaja Viktor Arvidssonin alustamana. Opintokerhoaiheina olivat yhdistysasiat ja kunnallistieto.⁶⁹

Saattoipa TSL:n esimerkki kiinnostaa 1930-luvulla jo muuallakin kuin vain perinteisen järjestöväen parissa. Lohjalla vuodesta 1926 toiminut sivistystoimikunta näkyi eri tavoin kauppalassa. Kun Lohjan palokunnan miehistö halusi kehittää itseään ja ammattitaitoaan 1930-luvun puolivälissä,

⁶⁶ Työläisopiskelija 2/1948.

⁶⁷ Ahvenanmaan ja sen työväenliikkeen yleisistä vaiheista 1930-luvulle ks esim. Sten-Erik Abrahamson: Socialdemokratien på Åland under 80 år, teoksessa De nordiska arbetarekongresserna s 279–288.

⁶⁸ Atos Wirtasesta (1906–79) ks. esim. Suomen kansanedustajat II s 1146–1147.

⁶⁹ ”...folket kan företa sig att vakna”. Ålands Socialdemokrater 75 år. Kirj. Sten-Erik Abrahamsson, Lauri Karvonen. Mariehamn 1981, s 5–10, 16, 23–25, lainaus s 23; ks. myös Bondestam, Helsing s 256, 266.

sopivaksi keinoksi ja välineeksi huomattiin opintokerho. TSL:n alaiseksi kerhoksi ei kuitenkaan ryhdytty, vaikka sen säännöt otettiin käytännössä malliksi ja toimintaohjeeksi. Historiikin mukaan syynä oli epäluuloisuus TSL-toimintaa kohtaan, mutta voi hyvin myös ajatella, että on ehkä mietitty muutakin, esimerkiksi sopivaisuussyitä tai kunnallispoliittista varovaisuutta. Kerhossa palomiehet opiskelivat muun muassa oman alansa lakeja ja asetuksia.⁷⁰

Suuressa Helsingin kaupungissa kolmekymmenluvulla sivistystoimikunnan, sitten vuodesta 1939 sivistystyöjärjestön parissa ”kukoistivat lausunta- ja näyttelemisharrastukset opintokerholaisten keskuudessa, tehtiin hyvää työtä juhla- ja kulttuurin kohottamiseksi”. Perustettiinpa sinnekin pohjoismaisen kiinnostuksen merkeissä radionkuuntelijain opintokerho. Tampereelta Helsinkiin muuttanut Sylvi-Kyllikki Kilpi muisteli vuonna 1944 myös aikojaan pääkaupungin sivistystoiminnassa, erityisesti sos.dem. keskusteluseuran parissa. Kolmekymmenluvun alkuvuosina hän koki saaneensa ”monia avartavia näköaloja työläisajatteluun”. Mieluisia muistoja jäi hetkistä, jolloin hän ohjasi nuorisoyhdistyksen puhekuoroa. Keskusteluseuran ja nuorisoyhdistyksen yhteisin voimin ylettiin ”rohkeisiinkin ohjelmasuorituksiin”, joita esimerkiksi teatterinjohtaja Bertta Lindberg ihasteli.⁷¹

Työläisopiskelijan mukaan vuodet 1937, 1938 ja vielä sitä seuraavankin alkupuoli ”merkitsivät harvinaisen virkeitä työvuosia” pääkaupungissa. Silloin oli kirjallisuusnäyttelyitä, opintokerhojen töiden näyttelyjä, tehtiin retkiä kaupunginkirjastoon ja museoihin, perustettiin erikoiskerhoja ja saatiin myös alulle oman kirjaston aikaansaaminen. Ajoittain koettiin Siltasaarella työväentalolla jopa pulaa sopivista kokoontumistiloista.

Esimerkiksi työläisopiskelijan mukaan opiskeltiin erikoiskerhossa. Muuten opintokerhoissa suosituinta oli kaunokirjallisuus, seuraavana valtio- ja yhteiskuntaoppi, lausuntatekniikka ja esitystaito, ammattiyhdistysoppi, kunnallisoppi ja historia. Hetken aikaa kaupungissa toimi yhtäaikaa jopa kolme esperantokerhoa sekä kaksi englannin ja kaksi ruotsinkin kerhoa. ”Nämä vuodet antoivat aavistaa mitä kaikkea olisi voitukaan tehdä jos kehitys olisi jatkunut normaalisesti eikä sotaa olisi tullut väliin.”⁷² Samantapaisia ajatuksia voi tulla mieleen koko kansakunnan kehityksen osalta.

-- -tietolaatikko

KOKEMUKSIA KERHONEUVONNASTA

Paavo Niemi arvioi vuonna 1974 kokemuksiaan 1930-luvun lopun Karjalan kannakselta siten, että ”työväenjärjestöissä tunnustettiin työväen sivistystyön arvo ja merkitys, mutta jollakin ihmeellisellä

⁷⁰ Lohjalaisen työväen kulttuurin s 53.

⁷¹ Sylvi-Kyllikki Kilpi em. artikkeli 1944; ajankohdan henkilökuvan Kilvestä muun muassa Turun, Tampereen ja Helsingin sivistysrienoissa tarjoaa P-o eli Pirkko eli Lyyli Takki: Palavankylän sepän tulieluinen tytär. *Työläisopiskelija* 2/1946.

⁷² *Työläisopiskelija* 4/1942, myös lainaukset.

tavalla oltiin saamattomia esim. opintokerhotoiminnan käynnistämiseen”. Syynä saattoi olla porvarilliselta puolelta tullut paikallinen henkinen painostus. Eräin paikoin oli työnsaannin ehtona liittyminen suojeluskuntaan, eikä työväen järjestötoimintaan kuulumista katsottu hyvällä silmällä, oli se sitten mitä tahansa.

Muullakin Suomessa Niemen muistelemien mukaan ”työväen sivistystyö periaatteessa tunnustettiin, mutta sen toteuttamisen käytäntö oli paikkapaikoin erittäin laiskaa”. Niemi on muistellut joitakin erikoisimpia kerhojen perustamismatkojaan, että ”kävi varsin usein, että minä ja työväentalon vahtimestari olimme ainoat läsnäolijat”. Se kuvasti sitä, ettei paikallisella työväenyhdistyksellä ollut sisäistynyttä ajatusta koko toiminnasta.

Mutta ”päinvastaisia tapauksiakin oli ja näissä saatiin aina jotain näkyväkin aikaan, perustettiinpa jo opintokerhokin”, muisteli Paavo Niemi matkojaan. ”Parhaimmat kerhotyön vetäjät olivat kokemusteni mukaan ne hyvin aatepitoiset toverit, joilla ei ollut merkittävää yhteiskunnallista asemaa.” Tätä voi pitää sängen kiintoisana havaintona myöhempiäkin aikoja ajatellen.

Niemi nosti muisteluissaan esiin yhden oivallisen esimerkin: ”Jos minä sanon, että Ilomantsin Huhuksen opintokerhon ohjaaja Hanna Huuriainen oli yksi niitä pyyteettömimpiä kerho-ohjaajia, niin en valehtele yhtään. Hänen kaltaisiaan tapasin kymmeniä, mutta ne olivat kaikki vailla näkyvää yhteiskunnallista asemaa.”

Toiminta olisi monesti tarvinnut innostuksen lisäksi enemmän varsinaista osaamista ja tietoja, mutta Niemi hieman kärjisti muistelmissaan, että ”paremmissa yhteiskunnallisissa asemassa” olleita tovereita ei yleensä saanut mukaan tällaiseen käytännön työhön, sillä ”niin monelle napamiehelle pehmeä tuoli on ollut työväen sivistystyön hauta”.⁷³

Niemen muistelujen tämän kohdan ydintä voidaan varmaan tiivistää siten, että mikäli olisi ollut käytettävissä vieläkin enemmän kokeneita sekä asiastaan innostuneita harrastajavoimia, olisivat TSL:n toiminnan tulokset olleet vieläkin merkittävämpiä.

Periaatteet ja tilastojen numerot

Pekka Railo arvioi marraskuussa 1936 opintokerhotoiminnan tilannetta TSL:n edustajiston syyskokouksessa. Hänen mukaansa siinä vaiheessa oli päättymässä neljän vuoden pysähdyksen jakso. Kerhotoiminta osoitti kokonaisuudessaan ”ilahduttavaa nousua”.

Railon toiveikkuuden ymmärtää. Kun kerhoja oli 1920-luvun lopulla yli 300, työkaudella 1929–30

---

⁷³ Niemi em. muistelmäkäsikirjoitus, myös lainaukset; ks. myös Hurri 1971; Työläisopiskelija 7/1949.

jopa 426, vakaantui tilanne ensin muutamaksi vuodeksi.⁷⁴ Opintokerhojen määrä kohosi sitten hiljalleen yli 460:n ja nousi kaudella 1935–36 jo 523:een. Myöhemmin kolmekymmenluvulla opintokerhojen kokonaismäärä kohosi jo yli 620:n.⁷⁵

Yksi seikka on kuitenkin syytä muistaa. Railokin nosti omassa puheenvuorossaan edustajiston kokouksessa esiin sen seikan, että 523 opintokerhosta vain 314 oli selviytynyt sillä tavalla kunniakkaasti loppuun asti, että ne olivat saaneet opetusministeriöltä valtionavustusta kirjallisuuden muodossa. Epäselväksi jää kuinka monet tilastoihin yltäneistä kerhoista todellakin vuosittain kokoontuivat lain edellyttämät kerrat ja tekivät muutenkin tehtävänsä loppuun saakka. – Kaikkien sivistysjärjestöjen opintokerhoja oli 1930-luvun puolivälissä yhteensä pitkälti toista tuhatta.

Lyhyeksi jäänyt kerhotoimintakin toki vaikutti mukana olleisiin, eikä mikään opiskelutuokio mennyt koskaan kokonaan hukkaan. Kun kerhoissa oli TSL:n tilastojen mukaan keskimäärin 13–14 henkilöä mukana, kasvoi 1930-luvun lopulla kaikkien kerholaisten yhteismäärä jo 9000:n tuntumaan. Määrä oli noin kaksinkertainen verrattuna siihen joukkoon, joka oli työskennellyt opintokerhoissa 1920-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.

Pekka Railo nosti edellä mainitussa kokousselostuksessaan marraskuussa 1936 esiin vielä yhden ilahduttavan seikan. Kerhotyö oli selvästi laajentunut kaupungeissa, kauppaloissa ja taajaväkisissä yhdyskunnissa. Maalaiskuntien opintokerhojen osuus oli enää vain hieman yli puolet kaikista. Tilanne oli ilmeisesti seurausta siitä, että taajamien paikalliset sivistystoimikunnat olivat saaneet työnsä oikeille raiteille ja että myös vahvistuvan ammattiyhdistysliikkeen parissa opintotoiminta oli vilkastunut. Taustalla vaikutti yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoskin.

Alueellisesti opintokerhot jakautuivat siten, että eniten kerhoja oli Uudellamaalla, erityisesti Helsingissä, sitten Turun ja Porin läänissä, Hämeessä ja Vaasassa. Hämeessä oli 1930-luvulla vuosittain tasaisesti yli sata opintokerhoa ja vuosikymmenen lopulla jopa 131. Samaan aikaan Uudellamaalla oli Oiva Valavaaran kokoamien tilastojen mukaan 106 kerhoa.

Kaikkein vähiten kerhoja saatiin 1930-luvulla alulle Lapin, Oulun ja Mikkelin lääneissä. Oulun läänissä kerhojen määrä oli vuosikymmenen alkupuolella alle kymmenen, mutta ylsi vuosikymmenen lopulla 25:een. Mikkelin läänissä kerhojen määrä puolestaan aleni 1930-luvulla 25:een. Lapissa määrä jäi parhaimmillaankin puoleentoista kymmeneen. Tilastojen mukaan ensimmäiset opintokerhot saatiin siellä alulle vasta työkaudella 1937–38.

⁷⁴ Tässä seurataan Oiva Valavaaran kokoamia TSL:n tilastoja (Valavaara 1954 s 192–204; ks. myös Työläisopiskelija 9/1936. Mainittakoon, vaikka suora vertailu on vaikeaa/mahdotonta, että Ruotsin ABF:n parissa oli 1930-luvun alussa opintokerhoja yli kymmenkertainen määrä, noin 5000 (Haste 1988 s 431).

⁷⁵ Työväenopistolaitoksen toiminta alkoi sekin näyttää lamavuosien jälkeen valoisammalta 1930-luvun puolivälistä alkaen, ks. Huuhka 1990 s 201–203. Valistusjärjestöjen opintotoimikuntaan kuuluneiden järjestöjen opintokerhoja oli esim. 1935 yhteensä 967 ja niissä oli lähes 17 000 jäsentä. Miehet ja naiset jakautuivat varsin tasaisesti puoliksi (Peltoniemi s 49).

Kerhotoiminta oli yleisesti ottaen vilkkaampaa siellä, missä myös työväenjärjestöjen toiminta oli laajempaa ja missä yhdistyksiä oli kaiken kaikkiaan enemmän. Ja kuten on todettu, omalla työväentalollakin oli merkityksensä. Seuraavassa asetelmassa ovat rinnakkain läänikohtaiset opintokerhojen tilastot työkaudelta 1932–33, ennen kuin nousu pääsi alkuun, ja toiseksi kaudelta 1938–39, joka oli puolestaan tilastojen valossa voimakkaimman toiminnan vaihe.

työkausi Uusimaa Turku ja Pori Häme Viipuri Mikkeli Kuopio Vaasa Oulu Lappi

1932-33	82	53	124	49	38	27	76	7	-
1938-39	106	100	131	83	25	65	74	25	14

Vaasan läänissä tilanne polki tarkastellun ajanjakson ajan lähes paikallaan. Mikkelin läänissä kerhotoiminta suorastaan taantui. Uudellamaalla ja Hämeessä kasvua oli vielä jonkin verran.

Eräiden läänien alueella kasvu oli poikkeuksellisen voimakasta. Kuopion läänissä kerhojen määrä yli kaksinkertaistui, Turun ja Porin läänin alueella kävi lähes samoin. Sangen voimakasta oli myös Viipurin läänin kerhotyön kasvu; siinä mahdollisesti heijastui kerhoneuvoja Paavo Niemen varsin paljon juuri Karjalan kannakselle keskittynyt toiminta. Lapin läänissä työ saatiin hyvälle alulle.

Asutuskeskusten kerhotoiminta laajenee

Maaseudun kerhojen osuus kaikista TSL:n opintokerhoista aleni 1930-luvun loppuun tultaessa 40 prosenttiin. Vastaavasti asutuskeskusten kerhojen osuus kohosi 60 prosenttiin. Ja kun kaupunkien ja kauppaloiden kerhoissa oli ymmärrettävästikin keskimäärin enemmän osanottajia, ei ollut ihme, että kaikista kerholaisista oli asutuskeskusten opintokerhoissa noin 63 prosenttia. Vertailun vuoksi on paikallaan todeta, että Valistusjärjestöjen opintotoimikuntaan kuuluneiden järjestöjen valtionapua nauttineista kerhoista toimi työkaudella 1937–38 peräti lähes 94 prosenttia maaseudulla. Esimerkiksi Impilahdella perustettu Raja-Karjalan sivistysliitto oli opintotoimikunnan jäsenistön aktiivisimpia. Eero Ojanen onkin luonnehtinut opintotoiminnan olleen suorastaan ”maaseudun toivo”.⁷⁶

Kolmekymmenluvulla tapahtui TSL:n kerhotoiminnan järjestöperustassa mielenkiintoinen muutos. Kun vuosikymmenen alussa kaikista opintokerhoista noin 56 prosenttia oli sosialidemokraattisten työväenyhdistysten parissa, osuus supistui vuosikymmenen lopulle tultaessa ”vain” 40 prosenttiin.

Työkaudella 1932–33 oli työväenyhdistyksissä 255 opintokerhoa, sosialidemokraattisissa työläisnuoriso-osastoissa 53 ja pienviljelijäin osastoissa 40 kerhoa. Ammattiosastoissa oli 23, TUL:n urheiluseuroissa 15, sosialidemokraattisissa työläisnaisosastoissa 13 ja sosialidemokraattisissa raittiusosastoissa 8 kerhoa. Muiden järjestöjen opintokerhoja oli 15 ja

⁷⁶ Peltoniemi s 46; Ojanen s 38–40, lainaus s 39.

itsenäisiä, mihinkään järjestöön kiinnittymättömiä oli lisäksi vielä 34 kerhoa.

Työkaudella 1938–39 työväenyhdistyksissä oli kerhoja 251; se muodosti edelleen ehdottomasti suurimman yksittäisen järjestökokonaisuuden. Nuoriso-osastojen kerhomäärä aleni myös muutamalla 49:ään. Samaten aleni itsenäisten kerhojen yhteismäärä 22:een.

Pienviljelijäin osastojen kerhotoiminta pysytteli lähes paikallaan, kasvua oli kahden kerhon verran. TUL:n seurojen kerhotoiminta laajeni jonkin verran 22:een.

Voimakkain kasvu tapahtui ammattiyhdistysliikkeen parissa. Kerhojen määrä peräti nelinkertaistui 94:ään. Se oli suoraa seurausta Työväen Sivistysliiton ja ammattiliittojen lisääntyneestä yhteistoinnista. Toiseksi saattoivat taustalla vaikuttaa ammattiyhdistysliikkeen vähittäisen taloudellisen kasvun aikana hitaasti parantuneet yleiset toimintaedellytykset, vaikkei työehtosopimusjärjestelmään yrityksistä huolimatta vielä 1930-luvulla päästykään.

Suhteellisesti vielä ammattiyhdistysliikettäkin ripeämmin laajeni sosialidemokraattisten raittiusosastojen kerhotoiminta. Se lähes yhdeksänkertaistui kahdeksasta kerhosta 69:ään. Taustalla lienee ollut virikkeen antajana kieltoain loppuminen keväällä 1932 ja monella työväentalolla käydyt pohdinnat tai suorataan kamppailut siitä, pitäisikö talon ravintolassa sallia anniskelua vaiko ei.⁷⁷

Varsin voimakkaasti laajeni myös naisosastojen tai naisjaostojen kerhotoiminta. Kerhojen määrä yli kolminkertaistui 40:een vuosikymmenen loppuun tultaessa. Se liittyi arvatenkin naisten toiminnan yleiseen vilkastumiseen. Muiden järjestöjen kerhomäärä yli kaksinkertaistui 34:een.

Hyvä esimerkki naisten toiminnan vilkastumisesta oli Espoon maalaiskunnasta, Leppävaaran Harakasta (nyk. Lintuvaara), missä sosialidemokraatit onnistuivat 1930-luvun alussa käynnistämään useita vuosia uinuneen yhdistyksen muuttaen ja suomentaen samalla sen Alberga-nimen. Työväenyhdistyksen kodiksi tuli työväentalo, joka oli onnistuttu säilyttämään työväenliikkeen hallussa vasemmistososialistien toiminnan lakkauttamisesta huolimatta. Keväällä 1934 ”Leppävaaran Taidepalatsissa”, kuten kookasta puurakennusta oman väen kesken leikkisästi luonnehdittiin, käynnistettiin vilkkaaksi ja pitkäaikaiseksi muodostuva harrastajapohjainen näyttämötoiminta. Maaliskuussa talossa toteutettiin kunnallisjärjestön ensimmäiset opastuskurssit, kouluttajana piirisihteeri Aleksi Lehtonen. Pian yhdistystoiminta vilkastui, ja iltamia ryhdyttiin järjestämään paikkakuntalaisten iloksi.

Yhdistyksen naisjäsenillä oli huomattava osuus näyttämötoiminnassa, sillä joukossa oli useita

---

⁷⁷ TSL:n kotitalon eli Helsingin työväentalon ravintoloiden anniskelukeskustelusta ks. Tuomisto 1984a s 352–358; alkoholin anniskelu voitiin aloittaa äänestyspäätöksellä työväentalon ravintoloissa ja HTY:n hoitamassa Mustikkamaan ravintolassa vasta keväällä 1934.

laulavia ja mielellään esiintyneitä henkilöitä. Venla Luja kirjoitti tekstejä ja esitti murrepakinoita.⁷⁸ Naiset muodostivat tammikuussa 1936 yhdistyksen alaisuuteen naisjaoston ensimmäisen järjestämänsä ruuanlaitto- ja ompelukurssin päätteeksi. Aloite ei tullut yhdistyksen sisältä, vaan itse asiassa ulkopuoliselta eli kouluttajalta, joka oli työläisnaisliiton luennoitsija Elli Nurminen. Hän oli kuullut, ettei jaostoa ollut ja sanoi, että ”perustetaan se naisjaosto, onko teillä mitään sitä vastaan”. Näin muisteli jaoston ja sen koulutustoiminnan alkua kirjoittajalle vuonna 1975 Esteri Vesonen. Leppävaaralainen naisjaosto liittyi saman tien myös työläisnaisliittoon.

Jaosto sai aikaan myös lastenkerhon. Opintokerhoa ei saatu käynnistymään, mutta esimerkiksi kasvatuskysymyksiä, kotitalousaiheita sekä valtiollisia ja kunnallisia aiheita opiskeltiin kirjallisuuden ja luentoalustusten pohjalta sekä jaostossa innokkaasti keskustellen. Naisjaosto toimi tavallaan äitinä syksyllä 1937, kun vielä käynnistettiin työläisnuorisosaasto. Sen parissa toimi sitten opintokerho, ja siinä oli myös neljän nuoren miehen kisällilauluryhmä.⁷⁹

Havainnollinen esimerkki on myös Tampereen Messukylästä, sos.dem. naisyhdistyksestä. Kymmenkunta vuotta ilmeisen verkkaisesti tai katkonaisesti toiminut opintokerho virkosi aivan uuteen vauhtiin vuonna 1938. Kirjallisuusaiheinen kerho ryhtyi kokoontumaan peräti kahden viikon välein. Kaunokirjallisuuden ohella kerhossa keskusteltiin myös järjestötehtävistä ja äitiyshuoltolaista. Kuitenkin vasta kymmenen vuotta myöhemmin opintokerho rekisteröityi TSL:n alaiseksi. Silloin kokoontumisten vauhti hieman harveni yhteen-kahteen kertaan kuukaudessa.⁸⁰

Paikalliset sivistystyöjärjestöt tarvitsivat sydäntä ja sielua, jotta opintokerhotoiminnan liekki palaisi voimakkaana ja innostavana. Joskus tie paikallisen sivistystoiminnan keskiöön, ohjaajaksi ja vastuulliseksi toimijaksi, kulki monien mutkien kautta. Lyyli Takin *Työläisopiskelijaan* haastatteleva, Huittisissa syntynyt Ester Seppälä oli 1930-luvulta alkaen tällaisia sytyttäviä henkilöitä. Hän muutti työn perässä Tampereelle 15-vuotiaana. Likipitäen muutostaan alkaen hän oli vapaahetkinä mukana opintokerhotoiminnassa opiskelijana ja ohjaajana Tampereen sivistystyöjärjestön parissa, sillä ihminen ”ei elä kuitenkaan yksin leivästä”. Tiedonjano oli suurta. Ester Seppälä työskenteli Finlaysonilla kahdeksan vuotta ja Suomen Trikoossa kolme vuotta. Sitten seurasi ”autuas opin sauna”: Työväen Akatemian vuosikurssi Kauniaisissa 1936–37. Seuraavaksi tuli pesti Hämeen pohjoisen vaalipiirin toimistoon. Nuorisosaaston jälkeen hän siirtyi vuonna 1934 sos.dem. työläisnaisliikkeeseen ja Pispalan työväenyhdistyksen naisjaostoon. ”Hänen vaalimansa opintokerholiekki” paloi elinvoimaisesti ympäristöön heijastuen, kuvaili Lyyli Takki. Ester Seppälä toimi muun muassa sos.dem. naispiirin sihteerinä vuodesta 1938 alkaen ja sittemmin myös

⁷⁸ Venla Lujalla oli harrastajateatterikokemusta jo Karjalasta, Antrean työväentalolta 1920-luvulla, hän oli pakinoistaan tunnettu ja kirjoitti kolme kirjaakin, vaikutti sitten 1930–40-luvulla Espoon kunnalliselämässä. Ks. Sinikka-Luja Penttilän haastattelu, Marjatta Pöllänen: Sinikka kirjoitti äidistään. Nälkä ja häpeä lähihistoriaa. Suomen Sosialidemokraatti 27.8.1983; ks. myös Sinikka-Luja Penttilä: Venla. Helsinki 1983.

⁷⁹ Tuomisto 2011 s 103–112, 116; Esteri Vesonen: ”Joka hetkeen tartu!” Muistikuvia elämäni varrelta, s 74 (muistelmäkäsikirjoitus 1975, toim. Tero Tuomisto; jäljennös kirjoittajan hallussa, myös Työväen muistitietotoimikunnan ja Espoon kaupunginmuseon kokoelmissa).

sivistystyöjärjestön sihteerinä vuodesta 1941 alkaen. Vuodesta 1942 alkaen leipä irtosi kaupungin rakennustoimiston töistä. Kerhotoiminta ei silloinkaan jäänyt unohduksiin.⁸¹

Kerholaisten enemmistö

Sivistysliiton tilastoja koonneen Oiva Valavaaran arvion mukaan kerholaisten enemmistön asutuskeskuksissa muodostivat teollisuuden, kaupan ja liikenteen palveluksessa olleet. Heitä lienee ollut runsaasti myös maaseudun kerhoissa. Tarkkoja tietoja ei ollut käytettävissä.

Ikäjakaumia koskevia tietoja ruvettiin kokoamaan TSL:n opintokerhoista vasta 1930-luvun puolivälissä. Alle 18-vuotiaita kerholaisia oli eri vuosina hieman vaihdellen noin 13–16 prosenttia, 18–30-vuotiaita noin 50–60 prosenttia ja yli 31-vuotiaita noin 30–37 prosenttia kaikista ilmoituksen tehneiden kerhojen osanottajista. Yli 31-vuotiaiden osuus näytti hiljalleen kohoavan.⁸²

On kiintoisaa verrata Sivistysliiton parissa vapaaseen sivistystoimintaan osallistuneiden rakennetta niihin tietoihin, joita on käytettävissä työväenopistojen oppilaista. Kosti Huuhkan mukaan 1930-luvun lopulla nuorempien ikäryhmien suhteellinen osuus väheni työväenopistoissa, samalla kun opiskelijamäärä lisääntyi yli puolella. Työväenopistoissa opiskelleista oli 1930-luvun lopulla 16–17-vuotiaita 13,5, 18–20-vuotiaita 18,5 ja yli 21-vuotiaita 68 prosenttia. Suuntaus oli sama kuin TSL:n puolella opintokerhoissa.

Lähes puolet eli 46,2 prosenttia työväen- ja kansalaisopistoissa opiskelleista kuului ruumiillisen työn tekijöihin. Liikealalla ja työnjohtotehtävissä oli työväenopistolaisista neljännes eli 25 prosenttia. Virka- ja palvelusmiehiä oli 7,3 prosenttia, kotitehtävissä olleita 15 ja muita sekä ammatiltaan tuntemattomia oli 6,5 prosenttia.

Suurimpana yhteisenä ryhmänä olivat näissä kahdessa vapaan sivistystyön alueen koulutusmuodossa ruumiillisen työn tekijät. Heidän osuutensa oli kuitenkin työväenopistoissa supistumassa, samalla kun liikealalla olleiden, työnjohtajien ja virkamiesten osuus oli kohoamassa. Työväenopistot alkoivat siten tavoittaa oppilaitaan työväestön ulkopuoleltakin.⁸³

Vielä eräs rinnastus koskee naisten osuuden vähittäistä kasvua. Sekä työväenopistoissa että Työväen Sivistysliiton opintokerhoissa kohosi naisten osuus 1920-luvulta 1930-luvulle tultaessa. TSL:n opintokerhoissa osuus kohosi 1930-luvun mittaan 37,4 prosentista 41,4 prosenttiin eli jo

⁸⁰ Merikoski s 30, 59.

⁸¹ P-o [Pirkko, Lyyli Takki]: Tampereen työväensivistystyön sydän ja sielu. Työläisopiskelija 8/1946, myös lainaukset.

⁸² Ikäjakaumat Valavaara 1939 s 200.

⁸³ Huuhka 1990 s 213–214. – Vertailuna mainitaan, että Valistusjärjestöjen opintotoimikuntaan kuuluneiden järjestöjen opintokerholaisista oli esim. työkaudella 1937–38 yli 36 prosenttia kansakoulunopettajia, lähes 36 prosenttia maanviljelijöitä, talonemäntiä ja heidän lapsiaan sekä 8 prosenttia pappeja, maistereita, ylioppilaita jne

lähes puoleen kaikista kerholaisista.⁸⁴

- - - tietolaatikko

OPETTAJANA JA OPPILAANA SAMALLA KERTAA

Maisteri Aira Kolula (o.s. Sinervo), joka toimi TSL:n opintosihteerinä vuosina 1945–46, muisteli *Työläisopiskelijan* juhlanumerossa vuonna 1949 mitä liiton kurssit saattoivat antaa opettajalle.

”Henkilökohtaisesti voin myös sanoa, että minulle itselleni on TSL ollut eräs parhaita koulujani, joissa olen opiskellut opettajan ominaisuudessa. Nuorena ylioppilaana [1930-luvulla] jouduin verrattain tottumattomana kiertelemään TSL:n kursseilla ja kurssioppilaat antoivat silloin tällöin kovakouraista opetusta siitä, mitä vaatimuksia asetetaan akateemikolle, joka pyrkii työläisnuorison opettajaksi. Näistä opetuksista olen aina myöhemmin ollut erikoisen kiitollinen vaikka opetuksen vastaanottaminen ei aina ollut kovin hauskaa.”⁸⁵

Kurssien lisäksi opintokerhotyöskentely kouli kerholaisten lisäksi myös opinto-ohjaajaa. *Työläisopiskelijassa* muistutettiin joskus kerhotyön luonteesta: ”Ohjaaja ei siinä voi eikä saa esiintyä opettajan tavoin”. Ohjaajan tehtävä oli toinen, ”kerhon työn järjestäminen sellaiseksi, että kerho suo mahdollisimman voimakasta tukea jäsentensä itseopiskeluharrastukselle.”⁸⁶

Ohjaaja oli kerhotyön keskeinen tekijä. Sen vuoksi ohjaajakoulutukseen kiinnitettiin paljon huomiota. ”Kun opintokerhon menestys riippuu suuresti opinto-ohjaajasta, olisi kerhojen myös huolehdittava siitä, että ohjaajalle ja muille toimihenkilöille avautuu mahdollisuuksia saada koulutusta tehtäviään varten”, kirjoitti Pekka Railo opintokerhoille lähetetyssä kiertokirjeessä syyskuussa 1939.⁸⁷

- - -

Mitä opiskeltiin?

Työväen Sivistysliiton kerhotoiminnassa noudatettiin vapaan ainevalinnan järjestelmää. Jokainen

(Peltoniemi s 49).

⁸⁴ Valavaara 1954b s 193; Huuhka 1990 s 214.

⁸⁵ Lainaus Aira Kolulan haastattelusta, *Työläisopiskelija* 6/1949.

⁸⁶ *Työläisopiskelija* 1/1933.

⁸⁶ Lainaus Pekka Railon allekirjoittamasta TSL:n toimiston kirjeestä opintokerhoille 11.9.1939 (toimintakertomusaineiston yhteydessä, TA).

⁸⁷ Lainaus Valavaara 1954 s 200.

kerho sai itse valita mieleisensä aineen, mitään ohjeita ei annettu liiton toimistosta. Ymmärrettävää oli kuitenkin se, että aina jossakin vaiheessa, jonkin järjestön omassa toiminnassa, painotettiin erityisen ajankohtaisen aiheen opiskelun tärkeyttä. Näin on ollut myöhemminkin.

Kun kerholaiset joutuivat keskenään päättämään mitä ryhdyttäisiin opiskelemaan, korostuivat tilanteessa jokaisen omat tiedon tarpeet ja suhde käytännön elämään. Oiva Valavaaran sanoin tällainen menetelmä johti ”opintojen sekä yhteiskuntaelämän ja muun käytännöllisen elämän läheiseen keskinäiseen yhteyteen ja vuorovaikutukseen”.⁸⁸

Valavaaran mukaan TSL:n kaikkien opintokerhojen aineiden valinta työkaudelta 1919–20 aina työkauteen 1952–53 saakka antoi selkeän jaon neljään lohkoon. Yhteiskunnallisia ja taloudellisia aineita opiskeltiin yli puolessa eli 55,4 prosentissa kerhoista. Humanistisia aineita 25,7 prosentissa, valmistavia ja käytännöllisiä aineita 14,0 ja kieliä 4,9 prosentissa kerhoista.

Suurin kokonaisuus, yhteiskunnalliset ja taloudelliset aineet, oli jatkuvasti kaikkein suosituin ryhmä. Siihen kuuluivat kunnallistieto (keskiarvoltaan vuosien 1919–52 välisenä aikana 14,4 prosenttia kaikista opintokerhoista), sosialismi ja työväenliike (14,1), järjestötehtävät (10,1), sosiaalipolitiikka ja yhteiskunnallinen taloustiede (6,5), yhteiskuntaoppi (3,7), ammattiyhdistystieto (3,6) sekä valtiotieto, valtiollinen historia ja kansainväliset kysymykset (3,0 prosenttia kerhoista).

Humanististen aineiden neljänneksen suuruiseen kokonaisuuteen sisältyivät kaunokirjallisuus, kirjallisuuden historia ja taide (10,5), suullinen esitystaito, näyttämötaito, juhlatoiminta ja musiikki (10,3), sielutiede, siveysoppi, kasvatustiede ja itsekasvatustiede (2,9), sekä historialliset aineet (2,0 prosenttia kerhoista).

Valmistavien ja käytännöllisten aineiden osuus oli kokonaisuudessaan jo tuntuvasti pienempi. Kokonaisuuteen kuuluivat kirjanpito, laskenta ja mittaussoppi (3,8), maatalousaineet (2,1), luonnontiede (1,4), muut aineet (2,7) sekä yleisohjelmaiset kerhot (4,0 prosenttia kerhoista). Vieraiden kielten opiskelu houkutteli hieman enemmän (2,8) kuin äidinkielen opiskelu (2,1 prosenttia kerhoista). Kielten opiskelu oli TSL:ssä kuitenkin kaiken kaikkiaan varsin vaatimatonta.⁸⁹

Kun tarkastellaan mitä aineita opiskeltiin 1930-luvulla, havaitaan, että vuosina 1932–36 suurimpana kerhoryhmänä olivat suullisen esitystaidon, näyttämötaidon, juhlatoiminnan ja musiikin kerhot. Toisena olivat kunnallistiedon kerhot, joiden osuus nousi kuitenkin ykköseksi työkaudesta 1936–37 alkaen.

Kolmekymmenluvun kuluessa kasvoivat kolmanneksi suurimmaksi opintokerhojen kokonaisuudeksi kaunokirjallisuuden, kirjallisuuden historian ja taiteen kerhot. Seuraavana

---

⁸⁹ Ks. rinnastusta Ruotsin ABF:n toimintaan, Hautamäki 1954 s 97–98.

ryhmänä olivat järjestötoiminnan kerhot. Sosialismin ja työväenliikkeen kerhojen osuus oli 1920-luvulla varsin suuri, aluksi jopa kolmannes kaikista kerhoista. Sen osuus kutistui kuitenkin 1930-luvulla enää muutama prosenttiin kaikista opintokerhoista.

Seuraavassa asetelmassa ovat työkauden 1938–39 opintokerhot suuruusjärjestyksessä ryhmiteltynä opintoaineiden mukaan.

<u>Opintoaine</u>	<u>kerhoja</u>	<u>prosenttia</u>
kunnallistieto	124	19,9
suullinen esitystaito jne	96	15,4
kaunokirjallisuus jne	95	15,2
järjestötehtävät	70	11,2
sosiaalipolitiikka jne	39	6,3
maatalousaineet	36	5,8
yleisohjelmaiset kerhot	32	5,1
ammattiyhdistystieto	29	4,7
vieraat kielet	23	3,7
sosialismi ja työväenliike	22	3,5
kirjanpito, laskento	13	2,1
valtiotieto jne	13	2,1
muut aineet	13	2,1
sielutiede, siveysoppi jne	8	1,3
äidinkieli	5	0,8
luonnontiede	5	0,8
yhteiskuntaoppi	-	-
historialliset aineet	-	-
	<u>623</u>	<u>100,0 %</u>

Kunnallistiedon hallitseva asema kertoi epäilemättä olojen muuttumisesta 1930-luvun kuluessa. Lapuanliikkeen painostava ote alkoi hiljalleen heiketä samalla, kun taloudellinen nousukausi vahvistui. Voidaan arvioida muutenkin yleisesti, että kolmekymmenluvun opintotoiminta muuttui oikeistopaineen hellitettyä ja toiveikkuuden lisääntyessä monella tavalla vapautuneemmaksi ja innostuneemmaksi. Eroa oli varmasti myös muista syistä edellisen vuosikymmenen toimintaan verrattuna: silloin toiminta haki paikoin vielä uomiaan, ja ajan kuluessa, tietomäärän kasvaessa, näköalat ja tavoitteet avartuivat entisestään.

Mielenkiintoista kehitystä tapahtui myös esimerkiksi yhdessä kerhojen opintoaineessa (valtiotieto, poliittinen historia, kansainvälinen politiikka). TSL:n alkuvuosina sen parissa ei ahertanut lainkaan opintokerhoja, kahdella 1923–24 vain kaksi. Mutta kaudella 1929–30 kerhoja oli 13 ja kaudella 1936–37 jo yhteensä 36. Tässäkin varmasti yhteiskunnallinen näköala laajeni, kun maailmantilanne muuttui, epävarmuus lisääntyi, jännitteet kasvoivat ja oma käsitys Suomen suhteesta muihin maihin

sai uusia piirteitä.

Opintokerhoissa hankittiin myös niitä käytännön taitoja, joita tarvittiin kunnanvaltuustoissa ja kunnallisissa lautakunnissa, miksei myös maan parlamentissa. Varsin mielenkiintoinen on toisaalta tuossa vaiheessa yhteiskuntaopin ja varsinkin historiallisten aineiden olematon osuus, etenkin kun muistetaan Väinö Voionmaan omaa elämäntyötä historian ja taloushistorian tutkijana sekä professorina ja myös hänen painotuksiaan Työväen Akatemian opiskeluaineissa.

-----Tietolaatikko

LIITOLLE OMA SIVISTYSRAHASTO

Sivistysliitto sai vuonna 1932 vastaanottaa ensimmäisen testamenttilahjoituksen. Puumalassa kuollut entinen poliisikonstaapeli J. V. Soininen lahjoitti liitolle koko jälkeen jääneen omaisuutensa, lukuun ottamatta paikalliselle työväenyhdistykselle määrättyä rahasumma. TSL sai noin 60 000 mk (lähes 22 000 euroa) vapaasti käytettäväkseen. Liiton toimikunta päätti muodostaa rahoista Johan Soinisen rahaston, jonka korkovaroista suurin osa päätettiin käyttää Työväen Akatemiaan pyrkiville avustukseksi. Ensimmäinen 2000 mk (noin 750 euroa) apuraha myönnettiin vuonna 1936. Saman vuoden kesäkuussa liitto pystytti Johan Soinisen muistolle hautakiven Puumalan hautausmaalle.

Kun Puumalassa järjestettiin marraskuun alussa 1936 opintopäivät, käytiin joukolla Soinisen haudalla. Liiton sihteeri Pekka Railo piti muistopuheen ja laski yhdessä opintos sihteeri Arvi Hautamäen kanssa haudalle liiton seppeleen. Sen jälkeen pidettiin vielä Puumalan työväentalossa pienimuotoinen muistelutilaisuus merkittävän lahjoittajan muistoa kunnioittaen. Arvi Hautamäki puhui, ja lisäksi Sivistysliitto tarjosi kahvit paikan päälle kutsutuille Soinisen omaisille ja ystäville sekä kurssilaisille.⁹⁰

Ilmeisesti ensimmäinen testamenttilahjoitus herätti liitossa vuonna 1934 ajatuksia myös erityisen Työväen sivistysrahaston muodostamisesta. Pekka Railon muotoilemasta esityksestä edustajisto päätti joulukuussa tällaisen rahaston muodostamisesta 50 000 mk (noin 19 000 euroa) peruspääomalla. Rahaston hallituksen puheenjohtajaksi tuli itse oikeutetusti Väinö Voionmaa.

Päätettiin myös, että rahaston puhtaasta voitosta voitaisiin aikanaan ryhtyä jakamaan avustuksia Työväen Akatemiaan ja muihin työläisopiskelijoille soveltuviin oppilaitoksiin pyrkiville. Päätös oli samalla, että ensin oli kuitenkin kasvatettava rahaston varat 200 000 markan suuriseksi. Rahastoon pyrittiin hankkimaan lahjoituksia yrityksiltä ja yhteisöiltä, mutta tavoitesummaa ei onnistuttu saamaan kokoon ennen sotavuosia. Sitten inflaatio nakersi niiden arvoa. Varat olivat talletettuina Helsingin Työväen Säästöpankissa.⁹¹

⁹⁰ Työläisopiskelija 8/1936.

⁹¹ Halila s 262; Jukka Hako: Opintomatka. Työväen Opintorahasto 1937–2007. Vantaa: Kellastupa 2007 (Hako 2007), s 18–19. – Jukka Hako kiinnitti kirjoittajan huomion tähän opintorahaston historiateokseen.

Työväenkulttuurin laajentumisen aikaa

Taideaineisiin ja suulliseen ilmaisutaitoon liittyvien aineiden osuuden nousu TSL:n kerhotoiminnassa kertoi voimakkaasti kasvaneesta työväen kulttuuritoiminnasta. Se pääsi kukoistukseensa 1930-luvun loppupuoliskolla paikallisilla työväentaloilla, sen jälkeen, kun äärimmäisen oikeiston uhkaava paine hellitti, taloudellinen kasvu voimistui, työttömyys väheni ja ansiot kohosivat. Iltamatoiminta näytelmineen ja muine ohjelmineen virkosi ja laajeni uudelleen hiljaisempien vuosien jälkeen. Puhuminenkin oli vapaampaa.

Esimerkiksi Vihdin työväen sivistystoimikunta järjesti kevättalvella 1936 Nummelan työväentalolla näytelmäkurssit. Kouluttajaksi hankittiin Eino Veckström Lohjan Työväen Näyttämöltä. Teatterikärpänen puri toden teolla. Innokkaasti ryhdyttiin harjoittelemaan Artturi Järviluoman näytelmää *Pohjalaisia* (1914), ja itse esityksestä huhtikuussa tuli suuri menestys. ”Yleisönpaljous ei sopinut työväentalolle sisään.” Ensi esityksen jälkeen puukkojunkkariajasta kertonut teatterikappale esitettiin myöhemmin Ojakkalassa ja vielä Otalammella. Näytelmä oli sikäli ajankohtainen, että marraskuussa 1936 valmistui Toivo Särkän ja Yrjö Nortan ohjaamana saman niminen kotimainen elokuva. Pian harjoiteltiin lisää näytelmiä, ja yleisön jatkuva kiinnostus oli taattu. Ja vuoroin vieraisa: Lohjan Työväen Näyttämö kävi puolestaan omilla teatteriesityksillään esiintymässä muun muassa Nummelassa.

Pelkästään tämän yhden työväenyhdistyksen, Nummelan Elon, esimerkki kertoo todella mittavasta harrastuksesta: vuoden 1938 kuluessa yhdistyksellä oli 11 vierailunäytäntöä, kuusi näytelmäiltaa omalla talolla sekä vielä ulkoilmanäytäntö kansanjuhlassa Nummelassa.⁹² Monet työväen näyttämöt kehittyivät sängen korkeatasoisiksi harrastajateattereiksi ja tarjosivat sitten usein vankan kivijalan tuleville kunnallisille teattereille. Ohjelmallisten iltamien tuottamat tulot olivat kaiken lisäksi tärkeää yhdistystoiminnalle ja myös työväentalon kunnossapidolle. Vähäinen ei ollut myöskään teatteri-, musiikki- ja opintoharrastusten jäsenistöä yhdistävä voima ja merkitys.

Varsin poikkeuksellinen oli puolestaan Huopalahden työväenyhdistyksen (vuodesta 1938 Haagan ty) tilanne. Sille valmistui vuonna 1936 uusi työväentalo, ja sen alakerta vuokrattiin elokuvantekijöille aina kevääseen 1945 saakka. Ensin vuokralaisena oli Suomi-Filmi Oy, myöhemmin Suomen Filmitoiminta Oy.⁹³

Läheisesti TSL:n opintokerhojen taideaineisiin liittyi myös toinen aihekokonaisuus, kirjallisuusaiheiset kerhot. Ilmeistä oli, että juuri nämä kaksi kerhoryhmää saivat suuren osan innostuneista osanottajistaan naisten parista.

⁹² Ketola 1975 s 233–237, lainaus s 235; ks. myös von Bagh s 73.

⁹³ Leskelä s 100–103.

Naisten osuus kaikista TSL:n kerholaisista oli 1930-luvun mittaan huomattavan korkea. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että naisten asema yhdistystoiminnassa oli vielä tuolloin monestikin perinteiseen tapaan vaatimaton, lähinnä puffetin puolella, avustavissa tehtävissä. Lisäksi toisaalta myös työläisnaisliike itse painotti toimintaansa sosiaalisiin tehtäviin ja kotitaloudelliseen valistustyöhön, kuten edellä on mainittu. Työväenyhdistysten huvitoiminta oli selkeästi alue, jolla yhdistysten naisjäsenillä oli sekä paljon tehtävää että yleisölle annettavaa.⁹⁴

Naiset olivat kaiken kaikkiaan erittäin aktiivisia ja johtavia useissa opintokerhoissa, myös muissa kuin taide-, ilmaisu- tai kirjallisuusaiheisissa kerhoissa. He löysivät kerhotyöstä itsensä toteuttamisen väyliä, sellaisia, jotka eivät ehkä olleet mahdollisia muussa työväen järjestötoiminnassa. Monesti naiset olivat lisäksi kiinnostuneempia ja ennakkoluulottomampia uusista kerhotoiminnan muodoista ja ainevalikoimista.

Valtion tulo- ja menoarviossa ollut Sivistysliiton opintokerhotyön tukemiseen varattu määräraha supistui työkaudelle 1935–36. Liiton osuus laski 30:stä 25,8 prosenttiin. Hieman myöhemmin se aleni vielä pari prosenttiyksikköä. Kerhomääräraha kohosi samanaikaisesti kokonaisuudessaan 300 000 markasta 750 000 markkaan (runsaat 280 000 euroa). Siten TSL:n saama tuki kuitenkin pienen notkahduksen jälkeen markkamääräisesti nousi, vaikka sen suhteellinen osuus heikkeni.

Kerhojen saamat valtionavustukset kirjallisuuden muodossa olivat keskimäärin 160–190 mk suuruisia. Summalla ei kovin montaa kirjaa saatu kerrallaan hankituksi opintokerholaisille, kuten muutama hintaesimerkki osoittaa.

Rieti Itkosen *Kunnallislait selitettynä* maksoi 1930-luvun lopulla TSL:n kirjeopiston hinnaston mukaan 55 mk. E. K. Louhikon *Ammattiyhdistystiedon perusteet* maksoi 30 mk, Leo Harmajan *Kansantalouden pääpiirteet* 22 mk, Ilmari Räsäsen ja T. I. Wuorenrinteen *Lausuntaopas vapaata kansansivistystyötä varten* 30 mk ja *Esperanto legolibro* maksoi 18 mk (vuoden 1939 kymppi vastaisi laskennallisesti vajaata 3,40 euroa). Hintoja voi myös verrata työmiehen keskipalkkaan, joka oli noin 9 markkaa tunnilta (keskimääräinen tuntipalkka oli noin 17 euroa vuonna 2019).

Avustuksia annettiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yli puolelle Työväen Sivistysliittoon ilmoittautuneista kerhoista. Parhaimmillaan sai lähes 76 prosenttia ilmoittautuneista kerhoista valtionapua kaudella 1934–35 ja alimmillaankin suhdeluku oli työkaudella 1937–38 sentään 48 prosenttia.⁹⁵

Matkoja ja luentoja

⁹⁴ Ks. Naisen työ s 29–32; Tuomisto 1992 s 127–131.

⁹⁵ Valavaara 1954 s 208.

Jussi Pikkusaari on osuvasti luonnehtinut, että TSL oli ensimmäisten vuosikymmeniensä ajan, oikeastaan pitkään sotavuosien jälkeenkin aina 1960-luvulle saakka, ensisijaisesti jäsenjärjestöjensä opintokerhojärjestö. Muu toiminta oli enemmänkin tämän täydentämistä.⁹⁶

Liiton toimistosta lähetettiin esimerkiksi 1930-luvun loppupuolella, voimistuvan toiminnan kaudella vuosittain yli 3000 kirjettä, korttia tai ristosidettä. Opintokerhotyötä pyrittiin opastamaan sihteerin laatimin monistetuin kiertokirjein. Niitä lähti lähemmäs 4000 parissa kymmenessä eri lähetyksessä.

Lisäksi kolme henkilöä kiersi käytännöllisesti katsoen melkeinpä jatkuvasti pitkin maata erilaisilla neuvonta-, tarkastus- ja luentomatkoilla. Yhteisten matkapäivien määrä kohosi jo vuonna 1927 yli sadan. Tällöin matkoja tehtiin kymmenkunta vuodessa. Vuotuisten matkojen määrä kohosi 1930-luvun lopulla jo 50:een. Tällöin kertyi liiton kolmelle miehelle matkapäiviä enimmillään vuoden 1939 kuluessa jo 356 eli lähes yhden miestyövuoden verran.

Liiton sihteeri Pekka Railo kuvaili edustajiston kokoukselle marraskuussa 1936 millaisia tavanomaisia työmatkoja järjestäjä Oiva Valavaaralla oli sinä vuonna siihen mennessä ollut. Valavaara oli tehnyt kuusi laajempaa ja kaksi suppeampaa matkaa. Ne ulottuivat 140 paikkakunnalle ja kestivät yhteensä 151 päivää. Vähän ennen edustajiston syyskokousta oli alkanut hänen seuraava matkansa, jonka pituudeksi Railo arvioi 30 päivää.⁹⁷

Vuoden 1936 kuluessa Valavaara piti matkoillaan 128 puhetta taikka alustusta. Niitä oli kuulemassa kaikkiaan lähes 7900 henkilöä. Tällainen työtaakka, ja vielä vuodesta toiseen jatkuvana, edellytti asialleen todella omistautuvaa ja samalla järjestelykykyistä, hermonsa hallitsevaa ihmistä.

Matkat liittyivät monesti ns. kansantajuistieteellisten luentojen pitämiseen. Kun vähintään kaksi luentoa sisältäneitä kursseja järjestettiin 1920-luvulla pitkälti toistasataa, laajimmillaan vuonna 1925 jopa 184, määrä aleni myöhemmin luentotoimintaan myönnettyjen valtion varojen voimakkaasti supistuessa. Alimmillaan TSL:n kursseja oli vuonna 1933 vain 24 ja niillä pidettiin yhteensä 82 luentoa. Kuulijoita laskettiin olleen runsaat 4200.

Vuosikymmenen lopulla kurssien vuotuinen määrä kohosi jo lähelle sataa ja luentojen yhteismäärä korkeimmillaan 550:een. Kuulijoita oli yhteensä jopa 20 000–30 000 vuodessa.⁹⁸

Kurssien lisäksi järjestettiin vuosittain päivän tai kahden mittaisia opintopäiviä lähinnä viikonloppuisin.⁹⁹ Ne pidettiin joskus iltakurssien muodossa. Paikallisilla sivistystyötoimikunnilla

⁹⁶ Työväen Sivistysliiton seitsemän vuosikymmentä s 3.

⁹⁷ Railon selostus julkaistu Työläisopiskelijassa 9/1936.

⁹⁸ Valavaara 1954 s 211.

⁹⁹ Arvi Hautamäki ei em. haastattelussaan tuntunut antavan kovin suurta painoa viikkoa lyhyemmille kursseille. Viikonlopun mittaiset opintopäivät palvelivat hänen mielestään sentään kyllä muita opinnollisia tarkoituksia.

oli vielä omia neuvottelupäiviä, joille niillekin monesti toivottiin liiton edustajien osallistuvan.

TSL kärsi lapuanliikkeen vaikutuksesta hienoisia takaiskuja myös luentotoiminnassa. Kun liiton osuus oli aiemmin kansantajuisiin luentoihin varatuista määrärahoista ollut 30 prosenttia, aleni määrä 1930-luvun puolivälissä 26 prosenttiin.

Muut opintokerhotyötä ohjanneet keskuskeskukset saivat enemmän keskenään jaettavakseen. Luentovaroilla korvattiin kokonaisuudessaan luennoitsijalle matkakulut ja maksettiin hänelle luentopalkkio.

Luennoitsijoita oli vuosittain Sivistysliiton riveissä ja luetteloissa jopa yli 20. Eräät heistä pitivät hyvin paljon luentoja, mutta useiden osalle tuli vain muutama kansantajuistieteellinen esitelmä.

Luentojen aihepiirit vaihtelivat vuosittain tavattomasti. Varsin kestävä, jatkuvaa kiinnostusta oli esimerkiksi taloustieteeseen ja sosiaalipolitiikkaan, kansansivistystyöhön, valtiotietoon ja kunnallistietoon. Eräissä aihepiireissä (esimerkiksi sielutiede, siveysoppi, kasvatustieteet, itsekasvatustieteet sekä suullinen esitystaito, historialliset aineet, yhdistyslainsäädäntö jne) vaihtelu saattoi olla hyvinkin voimakasta.

Eräinä vuosina ei jostakin aiheesta ollut ehkä ensimmäistään luentoa ja seuraavina vuosina luentoja oli yhtäkkiä jopa kymmeniä. Se oli osin seurausta luennoitsijoiden ja heidän aihepiiriensä vaihdoksista. Samalla se kertoi osaltaan myös ajankohtaisten tarpeiden muuttumisesta ja siitä, että TSL:n toiminnassa kyettiin hyvinkin nopeasti vastaamaan järjestöväen esittämiin toiveisiin ja ehkä yleisesti ajassa liikkuneisiin keskusteluaiheisiin.

Kaksikymmenluvulla olivat vakiintuneita luennoitsijoita monesti kansanedustajat. Heidän osuutensa supistui seuraavalla vuosikymmenellä. Jatkuvasti johtavana ryhmänä olivat TSL:n parissa luennoitsijoina toimittajat ja erilaiset järjestöjen toimihenkilöt. Valtaosa oli miehiä.

Merkillepantavaa oli, että luennoitsijoiden joukossa kasvoi 1930-luvun kuluessa yliopistojen ja korkeakoulujen opettajien, akateemisen loppututkinnon suorittaneiden sekä oppikoulunopettajien osuus. Se kertoi epäilemättä myös luentojen tieteellisen vaatimustason kohoamisesta. Se kertoi osaltaan havainnollisesti myös yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttumisesta, ja voisi ehkä sanoa: se heijastui molemmin puolin.¹⁰⁰

- - -tietolaatikko

USKOLLINEN TYÖNTEKIJÄ OIVA VALAVAARA

---

¹⁰⁰ Valavaara 1954 s 216.

Viipurilaissyntyinen Oiva Veikko Valavaara oli yli kolmen vuosikymmenen ajan TSL:n uskollinen sivistystyöntekijä. Käytyään seitsemän luokkaa Viipurin reaaliylyseossa hän siirtyi paikallisten työväenjärjestöjen tehtäviin. Työväenopistokin tuli luentoineen tutuksi. Valavaara siirtyi liiton palvelukseen Helsinkiin Työväen Akatemian kurssin jälkeen 22-vuotiaana kesällä 1929, Väinö Voionmaan löytönä ja rehtori T. I. Wuorenrinteen suosittelemana.

Järjestäjänä ja opintoneuvojana Valavaaran työkenttänä oli kirjaimellisesti koko maa. Matkat veivät miestä vuosittain eri puolille laajaa Suomea. Työmatkoilla hän piti erittäin paljon luentoja ja opetustunteja. Erityisesti Valavaara keskittyi suomen kieleen ja järjestöoppiin, jotka olivat hänen kiistattomia erityisalojaan. Sotavuosien jälkeen hän toimi myös luennoitsijana-opettajana Työväen Akatemiassa. Suuren työn Valavaara teki toimiessaan sen työryhmän sihteerinä ja toimittajana, joka kokosi vuonna 1954 valmistuneen vankan perusteoksen *Työväen omaehtoinen sivistystyö*. Sen perusteelliset tilastot olivat lisäksi hänen kokoamiaan. Tilastotyön hän aloitti jo ennen sotia.

Arvi Hautamäki arvioi Oiva Valavaaraa myöhemmin: ”Hän oli perusteellinen, yksityiskohtien mies ja erittäin luotettava. Tähän luonteen kuvaan yhtyi vaatimattomuus ja pyyteettömyys.” Tunnollisena ja ahkerana Valavaara oli esimerkillinen sivistystyöntekijä maakunnissa kiertäessään. Pekka Railo luonnehti muisteluissaan alaistaan ”sitkeäksi ja ahkeraksi” sekä ”käyttökelpoiseksi voimaksi”.

Liitossa hyödynnettiin Valavaaran kirjallisia kykyjä monin tavoin. Hän kokosi Sivistysliiton toiminnan laajat, tavattoman perusteelliset tilastokatsaukset sekä vuonna 1939 että vuonna 1954 julkaistuihin juhla- ja kirjoihin. Mainittakoon vain yhtenä esimerkkinä tarkkuudesta ja perinpohjaisuudesta, että jälkimmäisessä juhla- ja kirjassa on luentotapahtumiin käytetyt määrärahat tarkoin laskettu luentopalkkioiden ja matkakulujenkin osalta niin yksittäistä luentoa kuin yksittäistä kuulijaakin kohden.¹⁰¹

Merkittävä saavutus oli myös valtion opintokerhokomitean mietintö, jonka Valavaara sihteerinä laati vuonna 1950. Eräänlaiseksi henkiseksi testamentiksi Valavaara kokosi monen vuoden aikana *Yhdistystoiminnan käsikirjan* (1961), joka meni painoon hänen ollessaan jo vakavasti sairaana sairaalassa. Se osoitti nopeasti tarpeellisuutensa. Vuonna 1973 siitä otettiin jo viides painos.¹⁰²

- - -

Keskus-, alue- ja paikalliskurssit 1920–30-luvulla

Oiva Valavaara on jakanut hyvin laajassa tilastokatsauksessaan liiton itsensä järjestämät kurssit

¹⁰¹ Ks. Valavaara 1954 s 213.

¹⁰² Arvi Hautamäki: Mies miehen iässä. Työläisopiskelija 8/1956; sama: Oiva Veikko Valavaaran muistolle. Työläisopiskelija 3–4/1960, myös lainaus; ks. myös Oiva Valavaara: Työväen sivistysjärjestöt. Toiminta, rakenne ja perustaminen. Jyväskylä 1942. – Kotimaisen sivistystyön ohella Valavaara (1906–60) oli myös TSL:n edustajana mukana sivistysliittojen pohjoismaisessa yhteistyössä.

kolmeen erilaiseen tasoon, keskus-, alue- ja paikalliskursseihin. Näiden lisäksi tulivat vielä opintopäivät. Tilastoinnin perusteet vaihtelivat vuosikymmenien aikana, joten aivan selkeän ja vertailukelpoisen tilastoinnin tekeminen oli Valavaarallekin hankalaa. Lisäksi oli vielä tavaton joukko sellaisia kursseja, joiden järjestämisessä Sivistysliitto eri tavoin avusti. Niiden osallistuja- tai opetustuntimääristä ei ole koottuja tilastoja. Kaiken kaikkiaan nämä tilastotiedot ovat Valavaaran tavattomasta tarkkuudesta huolimatta vain suuntaa antavia, mutta kyllä se samalla kertovat omalla paljonpuhuvalla tavallaan mittavasta, maanlaajuisesta sivistystyöstä.

TSL:n ensimmäiset alueelliset kurssit järjestettiin jo vuonna 1920. Sen jälkeen niitä järjestettiin kaksi- ja kolmekymmenluvulla vuosittain 1–6 kertaa, tavallisimmin 3. Heti ensimmäisellä kerralla osallistujia oli 68. Sen jälkeen määrä vaihteli 173:n (1928) ja 44:n (1939) välillä. Hyvin usein määrä ylitti sadan. Kurssien yhteinen tuntimääräkin vaihteli tavattomasti: vuoden 1920 ensimmäisellä kurssilla oli 50 opetustuntia, mutta enimmillään vuoden 1928 viidellä aluekurssilla kokonaistuntimäärä oli 481. Usein vuosittain päästiin kokonaisuudessaan yli 300 tunnin. Ajan myötä yksittäiset kurssit lyhenivät 12–14 päivän mittaisista 6–8-päiväisiksi.

Ns. keskuskursseja järjestettiin vuodesta 1928 alkaen, yleensä kerran vuodessa. Vuonna 1932 oli kuitenkin kaksi, vuonna 1938 kolme ja seuraavana vuonna neljä keskuskurssia. Vuosina 1934–35 ja 1937 näitä kursseja ei ollut lainkaan. Osallistujamäärät olivat ymmärrettävästi tuntuvasti pienemmät kuin aluekurseilla vuosittain, vaihdellen 25:n (1928) ja 156 (1939) välillä. Opetus-, harjoitus- ja luentotuntien yhteismäärä vaihteli kaiken kaikkiaan 38 tunnista (1928) 184 tuntiin (1938). Kurssin pituus oli tavallisimmin 6–8 päivää, harvoin enemmän.

TSL:n paikalliskurssien järjestäminen käynnistyi myös vuonna 1928. Aluksi niitä järjestettiin vuosittain kaksi, mutta kolmekymmenluvun puolivälin jälkeen määrä kaksin- tai jopa kolminkertaistui kuuteen. Osallistujamäärät vaihtelivat vuosittain paljonkin paikallisesti. Esimerkiksi vuoden 1928 kahdelle kurssille osallistui 49 henkilöä, mutta vuonna 1937 samoin kahteen kurssiin osallistui yhteensä 175 henkilöä. Aikaakin käytettiin hyvin eri tavoin: vuonna 1931 kahdella kurssilla kului 36 tuntia, kun vuoden 1938 viidellä kurssilla käytettiin 98 tuntia. Suurin osa näistä kurseista järjestettiin iltaisin ja ne kestivät 2–4 päivää.

Rajanveto paikalliskurssien ja opintopäivien välillä oli vaikeaa, kuten Oiva Valavaara korosti hyvin ymmärrettävästi katsauksessaan. Varsinkin aikaisemmin käsitettiin kaikki liiton järjestämät paikalliset tilaisuudet opintopäiviksi. Sen sijaan paikallisten sivistystyöjärjestöjen omia kursseja, laajalti ympäri maata, ei merkitty lainkaan liiton tilastoihin, vaikka niille olisikin osallistunut Sivistysliiton edustaja tai edustajia. Jos ne kaikki olisivat olleet mukana, olisivat yhteismäärät kasvaneet tuntuvasti.¹⁰³

- - -tietolaatikko

---

¹⁰³ Valavaara 1954 s 218–221.

OPINTO-OHJAAJAKURSSIT PORVOOSSA

Havainnollisen esimerkin siitä millaisia opinto-ohjaajakursseja Sivistysliiton parissa järjestettiin kolmekymmenluvulla, tarjoaa Porvoossa maaliskuun 20.–29. päivänä 1937 pidetyn kurssin ohjelma.¹⁰⁴

Luentoja järjestettiin seuraavasti:

Väinö Voionmaa: Ajankohtaisista kansainvälisistä kysymyksistä, 3 luento

Sylvi-Kyllikki Kilpi: Havaintoja työväen sivistystyöstä ja työläisopiskelijain psykologiasta, 3 luento

Rieti Itkonen: Kunnallisista kysymyksistä, 4 luento

Pekka Railo: Vaikutelmia Skandinavian maiden työväenliikkeestä ja työväen sivistystyöstä, 2 luento

- ” - Uudemmasta kapitalistisesta kehityksestä, 2 luento

T. I. Wuorenrinne: Lausunnan ja puhetaidon opiskelusta, 3 luento

Edv. Huttunen: Ammattiyhdistysliikkeestä, 2 luento

Onni Haini: Työläisurheilijain osallistuminen opintokerhotohtyöhön, 2 luento

Arvi Hautamäki: Demokratian ja diktatuurin peruseroavaisuuksista, 2 luento

- ” - Valtio-opillisten aineiden opiskelusta, 2 luento

- ” - Kehitysoipista (varjokuvien), 2–3 luento

- ” - Työväen sivistystyökysymyksistä, 5 luento

Ja opastusta kuului kurssin ohjelmaan seuraavasti:

Aleksi Lehtonen: Yhdistystoiminnasta, 6 tuntia

Arvi Hautamäki: Opintokerhotohtyöstä, 20 tuntia

Liitto jakoi hakemuksesta opiskelijoille 100–150 mk apurahoja helpottaakseen vähävaraisten osallistumista kurssille (satanen vastaisi laskennallisesti noin 37 euroa). Opiskelijoille oli Porvoossa luvassa myös ”halpoja asuntoja”, kuten ennakkoon mainostettiin, joihin saattoi majoittua kurssipäivien ajaksi.

Kurssit olivat muuallakin vastaavanlaisia. Merkillepantavaa on myös, millaisia huomattavia, maan laajuisesti tunnettuja yhteiskunnallisia vaikuttajia saattoi monestikin olla mukana luennoitsijoina, esimerkiksi Väinö Voionmaasta ja SAK:n puheenjohtajasta Edvard Huttusesta alkaen.

- - -

---

¹⁰⁴ Irrallisia papereita vuosikertomusten yhteydessä (TA).

Kirjeopisto auttaa

Työväen Sivistysliiton kirjeopistossa opiskeltiin jatkuvasti varsin vähän. Opiskelumuoto ei saavuttanut liiton parissa kovin suurta suosiota. Yksinopiskelijoiden määrä sentään kasvoi 1920-luvulta 1930-luvulle, mutta se ei noussut yleensä runsasta kuuttakymmentä korkeammalle. Sadan raja ylittyi vasta vuonna 1937. Sen jälkeen määrä aleni uudelleen.

Kirjeitse opiskelleiden opintokerhojen määrä kapusi hitaasti yli 60:n, vuosina 1934 ja 1936 jo yli 80:n. Vuonna 1938 määrä oli jopa 97 kerhoa, ja niissä oli opintokerholaisia yhteensä runsaat 1000.

Yksinopiskelijat keskittyivät kolmekymmenluvulla eniten (56 prosenttia) erilaisten opistojen valmistaviin kursseihin. Toiseksi eniten (24 prosenttia) opiskeltiin järjestötehtäviä ja seuraavaksi (14 prosenttia) yhteiskunnallisia aineita. Edellisen vuosikymmenen painopiste oli selvästi ollut järjestötehtävissä.

Kirjekerhoissa olivat puolestaan opistoihin valmistavat aineet aivan viimeisenä. Kolmekymmenluvulla kirjekerhoissa ensimmäisellä sijalla (44 prosenttia) olivat yhteiskunnalliset aineet ja toisella (40 prosenttia) järjestötehtävät. Seuraavana (11 prosenttia) oli suullinen ja kirjallinen esitystaito.

Oiva Valavaara arvioi, että kirjeellisesti opiskelleissa kerhoissa yhteiskunnallisilla ja taloudellisilla aineilla oli vielä keskeisempi merkitys kuin opintokerhoissa yleensä (82 ja 55 prosenttia). Vastaavasti humanistiset aineet olivat voimakkaammin edustettuna opintokerhoissa yleensä kuin kirjekerhoissa.

Valmistavia ja käytännöllisiä kursseja oli kaikissa opintokerhoissa selkeästi enemmän kuin kirjekerhoissa (14 ja 3 prosenttia). Vieraiden kielten opiskelussa tilanne oli taas toinen. Suurin osa kieliä opiskelleista kerhoista näytti olleen juuri kirjekerhoja, arvioi Oiva Valavaara.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Valavaara 1954 s 221–224.